

UNIVERZITET U SARAJEVU

FILOZOFSKI FAKULTET U SARAJEVU

ODSJEK ZA ROMANISTIKU

Katedra za italijanski jezik i književnost

**PRIKAZ ŽENE U ROMANIMA ITALIJANSKOG
NEOREALIZMA**

Magistarski rad

Predmet: Italijanska književnost

Studentica :

Sara Hadžavdija, 3672/2021

Mentor :

prof. dr. Mirza Mejdanija

Sarajevo, 2023.

Sadržaj

Sažetak	1
Abstract	2
1. Uvod.....	3
2. Počeci i razvoj neorealizma.....	4
3. Fašizam i ratna događanja	5
4. Poetika neorealizma.....	6
5. Kratak prikaz žene kroz književne periode	9
6. <i>Rimljanka</i>	10
7. <i>Ćóćara</i>	18
8. <i>Agnese ide u smrt</i>	27
9. Poređenje Moravijinog i Viganòvog prikaza žene	34
10. Zaključak	36
Izvori i literatura.....	38

Sažetak

Italijanski romani neorealizma pružaju jedinstvenu i vjerodostojnu sliku društva tog perioda. Cilj pisaca je bio upravo da prikažu život ljudi koji su iscrpljeni i slabi radi posljedica ratnih događanja. Posebna važnost se daje ženskim likovima.

Pisci poput Moravije ili Viganò su odlučili da je vrijeme da se pokažu žene kao bitni i stalni učesnici društva. Zbog toga se žena predstavlja u svom punom obliku. Opisuju se njene emocije, stavovi i mišljenja i odnosi sa drugim likovima. Ne možemo kazati da postoji jedinstveni ženski lik u romanima neorealizma zato što je svaki ženski lik poseban na svoj način. U romanu *Rimljanka* se prikazuje Adrijana kao djevojka iz naroda koja postaje prostitutka. Rozeta iz romana *Ćočara* od mirne i stidljive djevojke postaje djevojka lakog morala zahvaljujući užasnom činu silovanja. S druge strane Viganò predstavlja Agnese u svom romanu kao stariju ženu koja odlučuje da preuzme aktivnu ulogu u ratnim dešavanjima. Stoga je jasno vidljiva raznolikost likova koji su preuzeli ulogu glavnih likova u romanima.

Upravo ta raznolikost i detaljni opisi omogućuju čitaocima da jasno vide stanje žene dvadesetog stoljeća. Njena uloga je do tada bila zanemarivana ili je smatrana samo objektom žudnje i inspiracije muškaraca, međutim ona postaje vidljiva i dobija svoj glas u već spomenutim romanima.

Ključne riječi: *žena, neorealizam, Ćočara, Rimljanka, Agnese ide u smrt*

Abstract

Novels of Italian neorealism provide a unique and credible image of the society of that period. The goal of the writers was precisely to show the life of people who are exhausted and weak due to the consequences of the war. Special importance is given to female characters.

Writers like Moravia or Viganò decided that it was time to show women as essential and permanent participants in society. Because of this, the woman is presented in her full form. Her emotions, attitudes and opinions and relationships with other characters are described. We cannot say that there is a unique female character in neorealist novels because each female character is special in its own way. In the novel *The woman of Rome*, Adriana is portrayed as a local girl who becomes a prostitute. Rosetta from the novel *Two women* turns from a calm and shy girl into a girl with easy morals thanks to a terrible act of rape. On the other hand, Viganò presents Agnese in her novel as an elderly woman who decides to take an active role in the war. Therefore, the variety of characters who took the role of the main characters in the novels is clearly visible.

It is this diversity and detailed descriptions that allow readers to clearly see the condition of women in the twentieth century. Until then, her role was neglected or she was considered only as an object of men's desire and inspiration, however, she becomes visible and gets her voice in the already mentioned novels.

Key words: *woman, neorealism, Two women, The woman of Rome, Agnese chose to die*

1. Uvod

Tema ovog magistarskog rada je „Prikaz žene u romanima italijanskog neorealizma“. Neorealizam kao historijski period nosi sa sobom veliku količinu teških i traumatičnih događaja koji su direktno uticali na društvo tog vremena. Međutim ti događaji su imali i mnoštvo pozitivnih promjena i posljedica poput uloge žene u svakodnevnom životu o čemu će ovaj rad i govoriti. Rad će se sastojati iz više aspekata koji će na kraju uzajamno predstaviti period neorealizma, društva i same žene.

Za početak ćemo predstaviti historijsku pozadinu samog perioda koja se veže za Drugi svjetski rat, fašizam i Musolinija. Vrlo je važno da prikažemo historijske podatke kako bismo vidjeli, s jedne strane „prave“ dokaze mukotrpnih događaja likova koje ćemo predstaviti, ali i kako bismo bolje shvatili određene scene. Nakon historijskog aspekta ovog rada prikazat ćemo i osnovne informacije o neorealizmu kao umjetničkom pokretu i ukazati na najbitnije osobine koje se mogu primijetiti u romanima. Glavni dio rada će se bazirati na samoj temi. Za početak ćemo predstaviti scenu društva kakvo jeste. Opisat ćemo položaj muškaraca, a zatim ćemo se fokusirati na položaju i ulozi žene. Korpus koji ćemo koristiti su dva Moravijina romana *Ćočara* i *Rimljanka* i roman *Agnese ide u smrt* koji je napisala Viganò. Ova tri romana mnogo govore o ženama i njihovoj ulozi, pa čak nam i sami naslovi na to ukazuju. Kroz opisane scene i citate iz ovih romana ćemo na vrlo detaljan način predstaviti ženu koja postaje bitna, koja zauzima aktivnu ulogu u društvu, koja ima vrijednost i o kojoj ovisi dio društva. Vidjet ćemo kako se zapravo na prvi pogled krhka bića uspijevaju izboriti sa teškim mukama.

Metode koje ćemo koristiti u ovom radu su mnogobrojne. Međutim najbitniji je upravo opis, jer na taj način se doista prikaže slika koju želimo predstaviti. Uz pomoć detalja koji su vrlo zastupljeni mi imamo osjećaj kao da se nalazimo u romanu i stojimo rame uz rame sa glavnim likovima. Također ćemo analizirati određene scene iz romana i na koji način se one podudaraju sa historijskim činjenicama. Poredit ćemo ulogu muškarca i žene u haotičnoj situaciji rata.

Cilj našeg rada je da obuhvatimo osjećaje i ponašanje žena iz spomenuta tri romana kako bismo prikazali jednu generalnu i običnu ženu iz društva neorealizma. Pratit ćemo razvoj njihovih misli i ponašanja u skladu sa događajima Drugog svjetskog rata. Tako ćemo na kraju imati sveobuhvatni prikaz žene i njenih novih vrijednosti.

2. Počeci i razvoj neorealizma

Neorealizam se javlja kao potreba društva da kaže kako se osjeća. Shvata se da intelektualci moraju preuzeti novu ulogu, a to je da budu prenosioci realnog stanja svijeta. Neorealizam se javlja i kao kritika dekadentizmu i hermetizmu i protagonistima koji su zatvoreni u zlatnu krletku. Poziva se da intelektualci ostvare kontakt sa svijetom oko sebe, da zapravo čuju šta običan čovjek ima da kaže i da ostave sa strane subjektivizam. Termin „neorealizam“ se počinje upotrebljavati krajem tridesetih godina prošlog stoljeća upravo radi potrebe književnika da analiziraju čovjeka i njegove osjećaje i ponašanje u skladu sa društvenim stanjem. Većina kritičara je odlučila da proglasi da je neorealizam počeo kada je objavljen Moravijin roman *Indiferentni ljudi* 1929. godine i da je završio objavljivanjem romana *Metello* 1955. kojeg je napisao Vasco Pratolini.

Književnici ostavljaju subjektivnost sa strane i ujedanjuju se kako bi prikazali razaranja Drugog svjetskog rata. Svijet, pa tako i Italija bivaju materijalno oštećeni, bijeda je na svakom uglu, razlike između društvenih klasa su ogromne, a i mentalno stanje ljudi je znatno slabo. Zato je bitno da književnik učini nešto kako bi promijenio to stanje ljudi. Nikada odgovoreno pitanje o tome čemu treba vjerovati, historiji ili književnosti, se opet pojavljuje. Historija nam govori broj žrtava koje su pogođene bombom, dok nam književnost govori kako se ljudi osjećaju u neposrednoj blizini smrti. Historija kaže koje zgrade su srušene dok književnost govori o djeci koja odrastaju bez roditelja. Upravo zbog tako kritičnih posljedica Drugog svjetskog rata je bilo bitno da ljudi ne postanu samo brojke u statistikama već da zadrže svoju čovječnost kroz književnost.

„Neorealizam“ nije bio neka škola. (Potrudimo se da stvari nazovemo precizno). Bila je to cjelina glasova, velikim dijelom perifernih, višestruko otkriće različitih Italija, čak i – ili naročito – koje do tog trenutka nisu bile poznate književnosti. Bez raznovrsnosti Italija nepoznatih jedna drugoj – ili koje su mislile da su nepoznate jedna drugoj – bez raznovrsnosti dijalekata i žargona koje je trebalo ‘zamijesiti’ i ubaciti u književni jezik, ne bi bilo „neorealizma“.¹

---

¹ Calvino, Italo (1999) *Prefazione al Sentiero dei nidi di ragno*, in: *Romanzi e racconti*. Arnoldo Mondadori Editore, Milano, str. 1187. Ukoliko nije drugačije istaknuto, svi prijevodi u tekstu su naši.

Književnici, u cilju približavanja sebe ka narodu, ali i istinitog prikaza društva, koriste lokalni, narodni jezik pun dijalekata i žargona bez umjetničke izvještačenosti.

3. Fašizam i ratna događanja

Musolonijeva ideologija fašizma se zasniva na ukidanju slobode i jačanju moći. Njegova stranka je bila desničarska i vojnici su bili prepoznatljivi po crnim košuljama stoga su se nazivali crnokošuljaši. Njegov cilj je stvaranje jake i moćne Italije koja će biti jednaka ako ne i jača od Rimskog Carstva. Biva nemilosrdan prema svojim neprijateljima. Slijepo vođen provodi teror. Sve što je podrazumijevalo ikakav vid slobode, on ukida. Njegov sistem upravljanja je totalna diktatura. Sve pristalice fašizma moraju biti vođene kolektivnom idejom, a to je moć. S takvom ideologijom on odlučuje uvesti Italiju u Drugi svjetski rat.

Drugi svjetski rat započinje 1939. godine i traje sve do 1945. godine. Ovaj dugi period je započeo napadom Njemačke na Poljsku. Postojala su dva neprijateljska saveza, a to su Sile Osovine i Saveznici. Saveznici su bili: Amerika, Kina, Sovjetski Savez, Poljska, Britanija, Francuska, Kanada i Australija. Sile Osovine su činili: Njemačka, Japan, Italija, Bugarska, Mađarska, Rumunija i Nezavisna država Hrvatska. Od 1935. do 1939. godine Italija je sklopila više paktova sa Njemačkom.

Godine 1939. Italija i Nemačka sklapaju još jedan pakt. Te godine, napadom na Poljsku od strane Nemačke, počinje II svjetski rat. Italija nije odmah reagovala. Iza tog oklevanja krila se faktička nespremnost za rat koja će kasnije doći do izražaja. Niti je privreda bila organizovana za ratne uslove, niti je vojna priprema Italije bila zadovoljavajuća.²

Musolini objavljuje rat Francuskoj i Velikoj Britaniji. Međutim snage Italije nisu se mogle porediti sa onim njemačkim. Tako su jedva uspjeli osvojiti mali dio zemlje i potom Musolini potpisuje primirje s Hitlerom. Zatim se 1940. godine Njemačka, Italija i Japan ujedinjaju u Trojni pakt kako bi bili najjača sila i kako bi dominirali na svjetkom teritoriju. Međutim Musolini gubi vlast 1943. godine kada ga je Fašističko veliko vijeće uhapsilo.

Potom na vlast dolazi Pietro Badoglio koji je odlučio da potpiše bezuvjetnu kapitulaciju Italije. Samim činom svrgnuća Musolinija s vlasti prestaje i dugi period fašizma. Nakon što su

---

² Đurić, Željko (2010) *O Italiji*, Miroslav, Beograd, str. 162.

čuli da je Italija potpisala svoju kapitulaciju, Nijemci odlučuju da uhapsu Italijane i da im oduzmu oružje. Ponovno Nijemci pomažu Musoliniju tako što su ga oslobodili. Nakon što su ga prebacili u Treći Reich, ponudili su mu ponovnu ulogu vođe fašista koju, nakon malo razmišljanja, on prihvata. Nakon što Nijemci shvate da ih Italijani samo usporavaju u dostizanju uspjeha, Hitler pomaže Musoliniju tako što osniva Italijansku Socijalnu Republiku. Međutim nekadašnji jaki fašizam se teško probija kroz narod koji se pomirio sa svim događajima i postao ravnodušan. Italija slabi u svakom pogledu. Uništava se iznova raznim napadima, narod pruža otpor osnivanjem partizanskih grupa. Iako vrlo slabi i umorni, ljudi se bore za sebe. O toj snazi ljudi nam govori Pokret otpora koji predstavlja niz događaja, poput štrajkova, kao borbu protiv prisilne vlasti.

4. Poetika neorealizma

Čovjek, nakon što se suočio sa fizičkim problemima, materijalnim razrušavanjem i mentalnih paćenjem, biva izolovan od svijeta. Osjeća se slabašno i jadno, bez ikakve nade za bolje sutra. Lišeni svih prava ne vide način za popravak situacije. U tom trenutku im u pomoć prilaze upravo intelektualci. Intelektuaci, najčešće pisci, shvataju da je običan čovjek ugrožen i da su mu oduzeta osnovna ljudska prava. Izgleda kao da je lišen ljudskosti. U toj situaciji se i intelektualac osjeća bespomoćno, međutim shvata da postoji nešto što je u njegovoj moći, a što bi moglo pomoći čovjeku, a to je pisana riječ, njegova umjetnost. Taj zadatak pomaganja za njih postaje i obaveza radi određenih promjena koje su morali napraviti. Umjetnici su se morali približiti narodu, promatrati ga i o svemu tome pisati. Oni su morali postati cjelina s ljudima. Cilj im je bio prikazati istinu što vjerodostojnije. Međutim taj put je bio vrlo težak jer u trenucima bliskosti s ljudima htjeli su odustati.

Poenta neorealističke poetike je da običan čovjek dobije zasluženu vrijednost nakon traumatičnih iskustava koje je preživio. Problemi su nastajali radi količine priča koje su čuli i željeli prikazati. Nalazili su se u ogromnom labirintu i morali su odabrati jedan put, tačnije jednu priču. Na početku izbor tema nije bio veliki. Čovjek kao bijedan i izmučen i njegov život praćen svakodnevnim događajima su predstavljali glavnu temu. Vremenom se taj opus širi na različite događaje i likove. Međutim jedna odlika je uvijek bila neizostavna, a to je istina. Realna slika situacije i likova je morala biti opisana. Stoga se u romanima neorealizma nailazi na bezbroj opisa prepunih detalja kako bi se što vjerodostojnije predstavila slika društva.

Svaki od njih je krenuo u život, obavezao se da 'učestvuje' u stvarnosti, da vjerno izrazi spoznate činjenice, ali pred velikim bogatstvom susreta i zbivanja rijetko je kojeg od njih mimoišlo dvoumljenje u fazi opredjeljenja za jednu od drama ili priča koje je otkrio u postojećoj stvarnosti. Nametnulo se, dakle, pitanje izbora. (...) No, ipak se većina umjetnika sudarila s problemom izbora u momentu kada je pronašla najbogatija vrela ljudskih drama.³

Poetika neorealizma se razvijala i uspostavljala polahko, ali sigurno. S obzirom da su neorealisti odbacili tradicionalne forme i oblike, imali su umjetničku slobodu da pišu šta god žele. Stoga ne možemo reći da postoji jedna određena forma romana u periodu neorealizma. Možemo zasigurno reći da su svi pisci pisali spontano, ne prateći pravila. To im je omogućilo veliki radni teren gdje je svaki pisac bio umjetnik za sebe. Međutim taj teren je morao biti vremenski i prostorno ograničen. Mi kao čitaoci se osjećamo pod pritiskom silnih informacija i detalja na koje nailazimo. Upravo tužni i tragični događaji utiču i na naše emocije. Bivamo potreseni svakom pročitanim riječju. Kada čitamo određene scene ne možemo da vjerujemo da se ljudskom biću može dogoditi nešto slično. U suštini preplavljeni smo raznim osjećajima i ono što pomaže da ostanemo pribrani i u dodiru sa realnosti jesu vremenske i prostorne odrednice koje se istovremeno podudaraju sa historijskim činjenicama. Tako da neorealisti nisu mogli odbaciti tradicionalne elemente poput mjesta i vremena kako bi prikazali sebe kao pouzdane svjedoke. Morali su paziti da u toku prikazivanja istine upotrijebe dovoljan broj detalja koji neće dovesti čitaoca u nedoumicu. Autor je morao ostati vjeran istini bez pretjerivanja u prepričavanju kako čitaoci ne bi dobili pogrešnu, pa čak i neistinitu sliku društva. Čitalac mora imati osjećaj da se nalazi u romanu, da može suosjećati s likovima, da jasno vidi scene koje se opisuju. U sceni kada Adrijana opisuje kuću, koja ju je oduševila, nailaizmo na dug i vrlo detaljan opis kuće i prizora koji ona promatra. Kroz taj opis mi se trebamo zamisliti kako šetamo s njom, pa čak i da zamislimo miris juhe koju porodica jede.

Jedne ljetne večeri, dok sam s majkom šetala ispred drvoreda, vidjela sam kroz prozor jedne od tih vila porodičnu scenu koja mi se urezala u pamćenje i koja je, kako mi se činilo, u svemu odgovarala mojoj predodžbi o normalnom i pristojnom životu. To je bila mala ali čista soba sa šarenim papirom na zidu, u kojoj je iznad postavljenog stola visila jedna lampa. Oko stola sjedilo je pet do šest osoba, a među

---

³ Rabac-Čondrić, Glorija (1965) *Neorealizam u talijanskoj prozi*, Veselin Masleša, Sarajevo, str. 75.

njima bila su, kako mi se učini, i tri djeteta od osam do dvanaest godina. Nasred stola stajala je zdjela iz koje je majka stojeći dijelila juhu. Možda će izgledati čudnovato, ali meni je od svih stvari najviše upala u oči ona lampa iznad stola, ili bolje reći izvanredno vedar i prirodan izgled koje su pojedine stvari dobijale od njenog svjetla.⁴

Ono što se ipak moglo pronaći u skoro pa svim romanima neorealizma je glavni junak ili pak junaci koji nisu više predstavljali nedostižne heroje već su živjeli u jednoj priči koja predstavlja fabulu koja se piše u pozadini života likova i koja nikada ne predstavlja glavni element romana. Junaci su u jednu ruku bili poput autora s obzirom da im je glavni cilj, pa čak i zadatak bio da tragaju za istinom. Tu istinu je unaprijed pronašao autor samog djela, međutim ne predstavlja je čitaocima odmah na početku već upravo kroz traganje glavnog junaka. Pronaći čovjeka u svakodnevnicu punoj ruševina, gladi i bijede je izuzetno težak zadatak koji su pisci morali obaviti. Uz mnoštvo drugih promjena koje su uveli neorealisti, javlja se i promjena strukture rečenice i sama upotreba jezika. Umjetnička sloboda im je omogućavala da se igraju sa dijalozima i narodnim jezikom. Koristili su i dijalekte, međutim u određenoj mjeri.

U suštini, ipak niko nije bio dovoljno hrabar da kao izražajno sredstvo u potpunosti koristi dijalekt. Pisci su se zadovoljavali dijalektalnim bojenjem književnog jezika koristeći sintaksičke strukture i ritmičke intonacije dijalekata, sporadično ubacujući poneki termin da bi začinili cjelokupni tekst.⁵

Kako možemo zaključiti poetika neorealizma nije zasnovana na nekoj školi prateći određena pravila. Poetika neorealizma se javlja kao negacija tradicionalnih formi i oblika dodjeljujući punu slobodu piscima. Iskazivajući slobodu kroz upotrebu narodnog jezika, dijalekata, dajući zadatak glavnim junacima, su uspjeli da prikažu čovjeka i njegovu ljudskost na realan način, a uz to opisujući društvo tog perioda.

---

⁴ Moravia, Alberto (1965) *Rimljanka*, Otokar Krešovani, Rijeka, str. 9.

⁵ Mejdanija, Mirza (2020) *Prikaz društva u književnosti italijanskog neorealizma*, Dobra knjiga, Sarajevo, str. 36.

5. Kratak prikaz žene kroz književne periode

Žena često predstavlja centar svijeta. Predstavlja voljenu i dragu osobu nekom muškarcu, izvor života za druge, predmet požude većine muškaraca. Sve ove primjere možemo vidjeti kroz stihove pjesama ili duge opise romana napisanih kroz historiju. Poznata je činjenica da su dugo vremena najveći pisci bili samo muškarci. Zbog toga se postojanje istinitih i detaljnih isповijesti žena čini nemoguće. Međutim upravo zato što su svi pisali o ženama, postoje dokazi o njima kao članovima društva i o njihovoj poziciji u društvu. Oduvijek je žena imala inferiorniju poziciju u odnosu na muškarca, sama historija nam to potvrđuje. Nisu imale pravo glasa, pa se postavlja pitanje kako onda znamo išta o njima? Zahvaljujući opsesivnoj prirodi muškaraca kojima je žena dio njihove želje i cilja, danas možemo uporediti i pratiti razvoj društvene pozicije žena, ali i njihove osjećaje, pa čak i misli.

Počevši od književnosti Velike trijade Trećenta, tačnije Dantea, Petrarke i Bokača, možemo zaključiti da su predstavljali ženu na različite načine. Dante i Petrarca su posvećivali ženi malo veću vrijednost s obzirom da su je posmatrali kao osobu koja postoji u vremenu i prostoru, koja nije samo ideal koji se prenosi kroz historiju. Glavna žena i inspiracija Petrarke je bila Beatriče koja vremenom postaje stereotip žene koja se javlja u poeziji.

„Duša, koja je izašla čista iz Božijih ruku, nakon kratkog hodočašća, vraća se na nebo duhovnom ljepotom ili intelektualnom svjetlošću, to je Beatrice; Beatrice je svetica ljudi iz naroda, platoniska i neimenovana žena pjesnika, krštena i osvećena.“⁶

Dok se Bokačo vraća tradicionalnom pristupu i ženu promatra kao narodnu i osjećajnu. Tokom humanizma žena se predstavlja na dva načina. Jedni je prikazuju kao ideal ljepote, objekat želja, dok joj drugi pridaju senzualne i erotične osobine kao glavne crte njenog karaktera. Slični pristupi ženama su se provlačili kroz cijelu historiju. Ljepotica, predmet divljenja, vjernica, zavodnica ili bludnica su glavne uloge u kojima su žene predstavljane. Na njih se nije gledalo kao na ljudska bića koja imaju potrebe već na predmet koji drugi osuđuju. Mogli su osuđivati njenu ljepotu ili je pak kritikovati radi nemoralnih postupaka, međutim nisu je gledali kao osobu koja ima osjećaje i koja je jednako bitna kao i muškarac.

---

⁶ De Sanctis, Francesco (1965) *Storia della letteratura italiana*, Letteratura italiana Einaudi, Firenze, str. 147.

Zbog toga je pristup pisaca u periodu neorealizma inovativan. Neki od njih i dalje prikazuju ženu na tradicionalan način, neki je predstavljaju kao aktivne sudionike u politici i borbi. Međutim ono što je bitno je da je žena predstavljena kao ljudsko biće koje ima svoje osjećaje i misli. Prikazuje se ono što je ispod površine, ispod naizgled običnih djevojaka ili starih žena. Žena je prikazana kao dio društva koja aktivno sudjeluje u događajima što ćemo vidjeti u nastavku rada.

6. Rimljanka

Rimljanka je roman koji je napisao Alberto Moravija i koji je objavljen 1947. godine. Sam naslov se odnosi na glavnu junakinju po imenu Adrijana. Roman započinje vrlo mirno pružajući nam detaljan opis Adrijane kako bismo se upoznali sa njom.

Kad mi je bilo šesnaest godina, bila sam prava ljepotica. Imala sam savršeno ovalno lice, iako nešto uže u donjem dijelu, oči bademaste, velike i blage, nos prav i u istoj liniji s čelom, usta velika s lijepim, crvenim i mesnatim usnama, a kad sam se smijala svakome bi upali u oči moji pravilni vanredno bijeli zubi. Majka je govorila da li, ličim na neku madonu. (...) Noge su mi bile prave i čvrste, bokovi okrugli, leđa duga, uska u struku, a široka u ramenima. Trbuh mi je bio dosta jak, pupak mi se gotovo nije vidio, toliko je bio upao u meso. Majka je govorila da je to jedna ljepota više, jer trbuh mora biti ispupčen, a ne ravan, kao što je to sada moderno.⁷

Iz ovog opisa možemo zaključiti da se mi ne upoznajemo s Adrijanom kao osobom, već Adrijanom kao objektom. Tokom cijelog romana ona će biti opisivana kao predmet žudnje raznih muškaraca što će se istovremeno i podudarati s njenim zanimanjem prostitutke.

Adrijana živi s majkom koja konstantno govori o ljepoti svoje kćerke i zbog toga ju je zaposlila da radi kao model u studiju jednog slikara. Majka želi za nju vrlo raskošan život. S obzirom da ima ljepotu koju mnogi žele smatra da joj neće biti problem da pronađe bogatog muškarca koji će joj obezbjediti sve što poželi. Budući da živi u neimaštini s kćerkom ona traži svaku priliku da dobije nešto novca. Poprilično je zaštitnički nastrojena prema Adrijani i želi da kontroliše njene postupke kako bi joj zamišljeni, bajni život bio osiguran. Čak i Adrijana

---

⁷ Moravia, Alberto (1965) *Rimljanka*, Otokar Krešovani, Rijeka, str. 7.

dijeli s majkom taj san o lijepom životu. Međutim ona se više raduje porodičnom životu i djeci o kojoj će se brinuti. Za nju je to ideal lijepog života. Majka na čudan način ispoljava ljubav svojoj kćerci. U jednom trenutku joj govori: „*Ti si bila moja propast. (...) Da nije bilo tebe, ne bih se bila udala i danas bih se vozila automobilom.*“⁸ S druge strane vodi mnogo računa o Adrijaninoj budućnosti kako ne bi završila u bijedi. Taj san postaje sve manje moguć od trenutka kada upoznaje Đizelu u studiju. Ona je djevojka potpuno različitih vrijednosti i ideja, za nju je bitno da lijepo i ugodno živi, a brak i porodica nju ne interesuju. Pored majke i Đizele javlja se još jedna ličnost koja otežava ostvarenje Adrijaninog sna, a to je Đino koji postaje Adrijanin prvi momak. Adrijana je bila očarana njim. U njemu je vidjela priliku za ostvarenje svojih snova o porodičnom životu. Majka koja gleda situaciju iz drugog ugla uviđa da Đizela i Đino mogu samo naškoditi Adrijaninoj budućnosti, pa je savjetuje da se prestane viđati s njima. Đino se predstavlja kao vozač jedne bogate gospođe i na šarmantan način zavodi Adrijanu, a ona mu slijepo vjeruje. Đizela upoznaje Adrijanu s policajcem Astaritom koji je oduševljen Adrijanom i sve bi učinio da bude s njom. Astarita joj otkrije realnu priču Đininog života koja uništi nadu o lijepom životu. Đino zapravo vodi dvostruki život, pored Adrijane ima suprugu i kćerku. To saznanje nažalost u potpunosti promijeni Adrijanu. Od mirne djevojke koja mašta o porodici i velikoj, toploj kući, ona postaje žena koja traži utjehu u različitim muškarcima i prvi od muškaraca kojem se prepustila, pomalo i nevoljno, je Astarita. Međutim saznanje o Đinovim lažima i dvostrukom životu joj nije podarilo snage da zauvijek prekine kontakt s njim. Tako odluči da provode vrijeme s njim u kući žene za koju on radi. I tada se ispolji crta njenog novog karaktera jer odluči da ukrade zlatnu pudreriju. Ta krađa će joj proizvesti mnogo različitih problema. Đino zahtjeva od nje da mu vrati pudreriju kako bi spasili nedužnu sluškinju koja je optužena za krađu. Naravno da se u Adrijani probudi savjest i ona vrati pudreriju uvjerena da će Đino učiniti ispravnu stvar. Međutim prevarant kakav i jeste, Đino odluči da proda pudreriju i zaradi sebi nešto novca.

Pored svih pogrešnih postupaka koje je napravio, pravi veliku grešku jer odluči da proda pudreriju Sonconji. On je bio čovjek kojeg su se svi bojali i koji je bio vrlo nemilosrdan i opak. Sonconji se sviđa Adrijana i nakon što sve sazna, ona odluči da ostavi Đina zauvijek i dopusti Sonconju da ga udari. Nažalost tako joj u život uđe još jedan problematični muškarac koji je prvu noć udari jer je napravila određenu grimasu. Ali ipak ju je on privlačio, naročito njegova čistoća i ona mu kaže da može slobodno navratiti kada želi i on joj vrati pudreriju. Svjesna da može spasiti sluškinju, ona odluči da putem sveštenika pudreriju vrati vlasnici, a da zahvaljujući

---

⁸ Ivi, str. 15.

vezi koju ima s Astaritom uspije osloboditi pogrešno optuženu sluškinju. U trenucima možemo primjetiti da Adrijana nije postala zla i sebična, već naprotiv pokušava pomoći drugima i savjest joj uporno radi uprkos nemoralnim stvarima koje čini. Sveštenik se pojavljuje nekoliko puta u romanu tokom Adrijaninih ispovijesti. U trenucima slabosti i kada je grižnja savjesti izjeda, ona odlazi u crkvu. Kroz razgovor sa svećenikom mi vidimo da nije izgubila moralne vrijednosti međutim traži način da rezonuje svoje postupke i da odluči šta će dalje učiniti. Kada prvi put spava s Đinom i kada od Astarite uzme novac ona odluči da ode u crkvu.

Ali, mada sam mislila na njega, ipak sam, što sam duže govorila, sve više osjećala neko prijatno olakšanje i neku neodoljivu želju da mu se potpuno povjerim, da mu sve kažem, činilo mi se da mi je sad lakše i da sam se oslobodila one teške patnje koja me je dotad mučila, baš kao što cvijet koji je izmučila žega osjeća olakšanje kad na njega padnu prve kapljice kiše. Isprva sam govorila mucajući i zastajući, a zatim sve tečnije i naposljetku s neobuzdanom iskrenošću i nadom.⁹

Vidimo da joj taj osjećaj vjere donosi smiraj. Vjerovatno su to jedini trenuci kada ne mora da krije samu sebe. Pred majkom krije Đina i planove s njim, pred Đinom krije Astaritu i tako redom. Međutim crkva joj je mjesto mira, mjesto gdje je ne osuđuju i gdje može da prikaže svoje osjećaje onakve kakvi jesu bez ikakvih maski. Upravo tada mi vidimo realnu Adrijanu koja se rijetko kada pokaže tako ranjiva pred ostalima.

Kroz cijeli roman možemo vidjeti dvije suprotstavljene strane Adrijanine ličnosti koje pokušavaju da koegzistiraju. Nakon niza propalih i pogrešnih muškaraca Adrijana upoznaje Minu. Mino je mladić koji provodi antifašističku ideologiju. Svjestan je svoje pozicije i odvažno je brani. Od početka on pokazuje nezainteresovanost prema njoj. Čak joj u nekoliko navrata i kaže da su skupa jer ona insistira na tome. Ona pokušava na svaki način da mu zaokupi pažnju, ali on ne voli što je ona prostitutka. Čak i Adrijana shvata kako joj je lijepo imati Mina pored sebe i prestane viđati druge muškarce osim Sonconja jer se njega boji. On je svjestan da Adrijana zna o njemu stvari koje bi ga smjestile u zatvor stoga joj prijete i spava s njom. Malo nakon toga Adrijana saznaje da je trudna. Mino je uhapšen i nakon ispitivanja on sve prizna Astariti i zato biva proglašen izdajicom i prestaje se baviti politikom. Tada mu život prestaje imati smisla. Nema se čime baviti, ne želi ni da završi fakultet i odluči da živi s Adrijanom od novca koji mu šalju njegovi roditelji. Adrijana mu kaže da je dijete njegovo iako je ustvari

---

⁹ Ivi, str. 87-88.

Sonconjo otac njenog djeteta. Sonconjo se posvađa s Astaritom i ubije ga, međutim i njega ubije policija. Mino nestane iz kuće i tek nakon tri dana Adrijana saznaje da se ubio. Ostavio joj je poruku koja još jednom potvrđuje njegov manjak ljubavi prema njoj. Ona mu nije bila dovoljna za život, ali pobrinuo se da ona i dijete budu osigurani uz pomoć novca njegovih roditelja. Pritisak mu je davala grižnja savjest jer je postao izdajica. Tužna, razočarana i izgubljena ona se zaklinje da nikada više neće biti s muškarcima i da će započeti voditi miran i moralan život uz svoju majku. Na kraju ona misli o imenima za svoje dijete i kako će to dijete biti sretno zahvaljujući pomoći od Minove porodice.

Kroz ovaj roman možemo detaljno pratiti lik Adrijane, djevojke iz naroda. Njezin život nije bio uopće lagan, međutim skoro pa svaka njena odluka ga dodatno komplikuje. Nemoralno zanimanje kojem se prepustila iz čistog zadovoljstva joj je donijelo toliko neprijatnosti da je na kraju i sama shvatila da joj to ne treba. Upravo ta činjenica da se Adrijana upustila u posao prostitutke ne iz potrebe, već radi svog uživanja je prekretnica u njenom životu. Ona se tada prepustila svojoj sudbini i nije bila kao drugi koji se bore protiv sudbine i koji kreiraju život onako kako su ga zamislili. Ona je jednostavna djevojka koja smatra da treba živjeti slobodno i sretno.

I tako, posle nekoliko časova muka ja sam odustala da se i dalje borim protiv onoga što mi je izgledalo da mi je suđeno i čak sam svoju sudbinu prigrllila s još većom ljubavlju nego ranije, onako kao što se grli neprijatelj koga nismo u stanju da savladamo; osjetila sam u isto vrijeme da sam se oslobodila. Možda će neko pomisliti da nije teško prihvatiti nedostojnu ali unosnu sudbinu, da je mnogo teže boriti se protiv takve sudbine. I baš zbog toga, ja sam se često pitala: zašto tuga i mržnja tako često ispunjavaju dušu onih koji žele da žive prema izvjesnim pravilima ili hoće da se prilagode izvjesnim idealima, dok su, naprotiv, oni koji se mire sa sopstvenim životom, koji je na kraju krajeva nešto sasvim ništavno, nerazumljivo, samo izvjesna slabost, veseli i bezbrižni. Uostalom, u ovakvim slučajevima niko ne postupa prema određenim pravilima, već prema sopstvenom temperamentu, koji na taj način dobija oblik sudbine. Meni je bilo suđeno da po svaku cijenu budem vesela, nježna i mirna i ja sam se s tom sudbinom pomirila.¹⁰

Ona shvata da njena sudbina ne podrazumijeva sretan porodični život o kojem je prije maštala i odlučuje da ne ulaže svu svoju snagu i napor da promijeni tok sudbine. To je

---

¹⁰ Ivi, str. 198.

najintenzivnija karakteristika Adrijane u ovom romanu. Ništa njoj ne predstavlja prepreku jer uvijek uspije da pronađe način da neki problem riješi. Međutim to se mijenja kada upoznaje Mina koji joj opet vraća sve one prijašnje osjećaje. On budi u njoj onu staru Adrijanu na koju je i zaboravila. Ona u njemu vidi osobu koja će joj promijeniti i život, kao da je sudbinom on završio u njenoj blizini. Međutim sudbina je htjela drugačije i Adrijanin život postaje drugačiji, ali na lošiji način. Susreće se sa bijesom i smrću bivših muškaraca i sa samoubistvom svog dragog momka. Tada primjećujemo Adrijanu u drugom svjetlu. Ne odlučuje da nastavi biti prostitutka već joj Minina smrt biva životna lekcija. Shvata da joj više ne trebaju problemi sa kojima se susretala svakodnevno i da joj je to jedina opcija da stvori miran život za svoje još nerođeno dijete.

Tako mi kao čitaoci, kroz roman, upoznajemo dvije strane Adrijane koje smo već opisali kroz određene situacije. Na početku je mirna, jednostavna djevojka, zatim postaje prostitutka. Spava s različitim muškarcima, a s druge strane želi jednog posebnog s kojim će osnovati porodicu. Tako Adrijanin lik predstavlja kontadiktornu osobu, kao jedan živi oksimoron. Nije uobičajeno da se govori o moralnim prostitutkama ili o sretnim siromasima, međutim to je upravo Adrijana. Iako je skoro pa cijeli život provela u siromaštvu, ona je često i sretna. Sreću pronalazi u malim stvarima, kao na primjer kada stoji ispred već spomenute kuće na ulici i zamišlja sebe u sretnoj porodici ili kad dođe do zaključka da su bogati ljudi sretni samo jer imaju lijepe stvari i čistu kuću. Od početka romana možemo primijetiti njenu opsesiju čistoćom jer je stalno spominje. Čak i nesvjesno čistoća je jedna od prvih stvari koje ona primjećuje, pa čak i kod prvog susreta sa Sonconjom. Više se bojala njegove čistoće nego što joj se divila, međutim odmah ju je primjetila. *Već sam rekla da mnogo volim red i čistoću i da mi se čini da oni ukazuju na odgovarajuće duševne osobine. Pa ipak, Sonconjov red i čistoća te večeri izazvaše u meni sasvim suprotne osjećaje, nešto između gnušanja i straha.*¹¹ Ipak za nju je čistoća predstavljala suprotnost od života kojim je živjela. S obzirom da joj je majka bila siromašna, tako im je i kuća bila razbacana i prljava. Nakon kratkog boravka u kući Đinove gazdarice shvata da su bogati ljudi sretni upravo radi lijepo uređenih i čistih kuća. Zbog toga je za nju čistoća predstavljala onaj njen zamišljeni sretni život. Zamišljala je sebe u lijepo sređenoj kući o kojoj bi se ona brinula i gdje bi sve bilo čisto i uredno. Stoga možemo zaključiti da je nesvjesno Adrijana uvijek bila, u određenoj mjeri, vođena tim idealnim životom.

---

¹¹ Ivi, str. 208-209.

Adrijanu kao glavnog, ujedno i ženskog lika u ovom romanu možemo najbolje prikazati u njenom odnosu s Minom. Mino proističe iz bogate porodice i odlučio je da napusti taj život kako bi slijedio svoje ideje i ciljeve. Provodi antifašističku ideologiju, dijeli letke i obavlja sastanke s istomišljenicima. S druge strane Adrijana dolazi iz siromašne porodice, a voljela bi da bude bogata. Nasprem Mine, ona zaista ništa ne zna o politici. Shvata da je on strastven zagovornik određene ideje, ali ne shvata ozbiljnost situacije. U tom trenutku fašizam je na samom vrhuncu, ali za Adrijanu to nema nikakvu važnost. Kada Mino zatraži od nje da mu pričuva paket, ona pristane odmah ne razmišljajući o posljedicama. Na taj način nam Moravija pokazuje ovog ženskog lika i njenu realnost. Adrijana nije uključena u politiku i samim tim se u romanu ne prikazuje politička pozadina. Roman je pisan u prvom licu i kako bismo doživjeli Adrijanu i njene osjećaje mi moramo misliti kao ona. Moramo vidjeti svijet kroz njene oči i razmišljati kao ona. Jedino na taj način možemo zaista vidjeti realnu situaciju i prikaz žene u tom periodu. Zbog toga Moravija kroz različite dijaloge upotrebljava narodni jezik, pa čak i neke izreke kako bismo mi primjetili jednostavnost naroda u kojem živi jedna naizgled obična djevojka. Mino je u našim mislima povezan s određenim slikama poput politike, fakulteta i knjiga. Upotrebom mnoštva detalja i dugih opisa, Moravija vrlo vješto uspijeva da napravi asocijacije s dva glavna lika koje mi nesvjesno prihvatamo. Mino kao sin iz bogate porodice, student prava i politički aktivan mladić zvuči kao neko ko ima svijetlu budućnost, kao neko ko je sposoban da se suočava sa problemima i onim što mu život donosi. Dok posmatrajući Adrijanu, djevojku iz naroda, koja živi u siromaštvu i koja se ne obrazuje, mi kao čitaoci možemo pomisliti da ona nema nikakvu budućnost. Ona je nesposobna s obzirom da se nije izborila sa mnoštvom problema koji su je zadesili. Ove dvije slike i asocijacije koje mi imamo kada tek upoznamo Adrijanu i Minu su zapravo skroz pogrešne. Adrijana uspije da se izbori sa svim. Prigovaranja majke, loša prijateljica Đizela, Đino koji otpočne niz loših muškaraca, pa na kraju i smrt drage osobe su samo neki od problema sa kojima se Adrijana susreće. Međutim ona nikada nije odustala. Njena želja za životom je bila dovoljno jaka da pobijedi sve nevolje. Vođena svojom idejom sreće, ona je ostala jaka i istrajna. Ona je osoba koja prihvata sve što se pojavi na njenom putu. Siromaštvo, Đino i dvostruki život, zanimanje prostitutke su za nju predstavljali samo događaje koje joj je sudbina pripremila. Sudbinu prihvaća bez ikakvog ispitivanja i to je ono što je glavna odlika njenog karaktera. Ona prihvata sebe i svoje odluke bez žaljenja. U trenutku kada odluči da spava s muškarcima za novac, ali i radi uživanja, je istovremeno pristala i na niz bijesnih i opasnih muškaraca, ali ona ne žali za tim. Ne osjeća bijes ili mržnju prema bilo kome, ona opet prihvaća svakog u svom izdanju i ne pokušava da ih promijeni.

Međutim osjećaj koji se stalno javlja kod Adrijane je strah. Iako je tako staložena u mnogim situacijama, strah jer ne zna šta slijedi je izjeda. Upravo taj strah nam pokazuje da je Adrijana i dalje osoba s emocijama u trenucima kada mislimo drugačije. Strah je ono što povezuje Adrijanu i Mina. Mino strahuje jer nije shvatio svoj život. Odlučio je da ode od svog vrlo lagodnog i određenog života i da studira pravo. Počeo je i da provodi antifašističku ideju, ali kada postane izdajica među svojim kolegama, njegov život se zaustavlja. On odbija da živi. Ne uspeva da prihvati sudbinu kao Adrijana i da pokuša pronaći način da se izbavi iz problema. On odluči da ostane u stanju stagnacije. Živjet će s Adrijanom od novca svojih roditelja. Budući da to nije pravo rješenje za njegovu situaciju, on se osjeća nesretno. Odbija i da studira, pa čak i ljubav Adrijane. Ona njemu nije bila dovoljna da nastavi život. Toliko ga je izjedala grižnja savjest radi izdaje svojih kolega i nije mogao da se pomiri s posljedicama svojih djela da je odlučio da oduzme sebi život. Dakle, kontradiktorno prvobitnim asocijacama koje smo imali o ovim likovima postavljaju se njihove budućnosti. Adrijanina budućnost ipak ima dobre izgleda uključujući dijete, svoju majku i lijep život, dok Minova budućnost ne postoji.

Iako mu je Adrijana posvetila svu svoju ljubav i pažnju, on ne mijenja svoju ličnost i osjećaje. Kao da nije sposoban da bude normalno ljudsko biće. Uprkos činjenici da je fizički prisutan u svijetu Adrijane i drugih ljudi, on kao da živi u drugačijem univerzumu. Vođen svojim bijesom protiv društva i bogatih ljudi, on samo želi da bude drugačiji. Zbog toga odlazi od svoje porodice, pa čak i kad priča o svojim roditeljima ili drugim bogatim ljudima, to radi s prezirom i dozom mržnje. Za njega kao da realnost ne postoji. Sve oko njega mu je apstraktno. Međutim ono što ostaje kao uvijek prisutna karakteristika njegovog duha je osjećaj superiornosti. Samim tim da potiče iz bogate porodice nam govori da je luksuz, raskoš i moć uvijek bila prisutna u njegovoj okolini. Taj osjećaj superiornosti samo jača kada on odluči da se osamostali i otuđi od ostatka svijeta. Osjeća se bolje i moćnije jer je on drugačiji. Zbog toga nema strpljenja da boravi s drugim ljudima. Svakoga smatra nedostojnim i nezanimljivim da bude u njegovoj blizini. Pa čak i u odnosu s Adrijanom možemo primjetiti njegovu želju da ima moćniju poziciju od nje.

Ako posmatramo sami društveni status porodice, onda možemo reći da Mino zaista ima veće privilegije zahvaljujući svojoj porodici. Međutim on se smatra superiornijom osobom u odnosu na Adrijanu zbog svog obrazovanja i knjiga koje je pročitao. On pokušava da podučiti Adrijanu, djevojku iz naroda, kulturi i određenim naukama, ali nju to ne interesuje. Adrijana je zadovoljna svojim trenutnim stanjem i znanjem i ne želi da uči ništa novo. Njemu to postaje malo čudno i neobično, ali tako uspeva zadržati svoju superiornu poziciju u odnosu na

Adrijanu. Njegova mržnja prema ljudima je neizmijerna i on to i ne krije. Čak mu je i prisustvo Adrijane u određenim momentima bilo mučno. Kao suprotnost njemu je Adrijana koja voli ljude. Bez obzira šta joj oni učinili ili rekli, ona ne zamjeri nikome. Njen osjećaj za realnost je vrlo jak za razliku od Minovog osjećaja. Upravo to je ono što čini Adrijanu posebnom u odnosu na mnoštvo ljudi koji su zatrpani političkom scenom. Ona živi u svijetu drugih, ali živi svoj život. Naravno da drugi ljudi imaju direktan uticaj na njen život, ali ona nastavlja snažno i odlučno prema svom cilju.

Već smo kazali da je lik Adrijane najbolje prikazati u poređenju sa potpuno suprotnim likom Minom. Međutim Mino je muškarac i samim tim on ima drugačiji život, obaveze i privilegije ne samo u periodu neorealizma već u cjelokupnoj historiji. Zbog toga Adrijanu trebamo uporediti i sa ženskim likom koji je isto tako odlučan i jak u toku cijelog romana, a to je njena majka. Obje ličnosti imaju cilj u životu koji se znatno razlikuje. Adrijana želi da bude sretna žena u porodičnom okruženju dok s druge strane njena majka želi da Adrijana živi raskošan i bogat život daleko od porodičnih obaveza. Ona kreira vrlo lošu sliku o Adrijani tokom cijelog njenog života. Čak i za nju Adrijana sa svojim prelijepim tijelom, predstavlja samo objekat. Objekat koji može donijeti dobru korist njima dvjema i koji se mora pravilno iskoristiti. Zbog toga šalje Adrijanu da bude model i ona ugovara cijene koje njoj odgovaraju. Čak i kasnije kada Adrijana počne samostalno zarađivati, njena majka uzima novac skoro pa bez srama. Bitno joj je samo da ona bude bezbjedna. Tako je i cijeli pojam braka ona predstavila na ružan način svojoj Adrijani. Za nju je brak i dijete predstavljalo zatvor. To ona ne krije, već sasvim direktno okrivljuje Adrijanu za svoju propast. Ona pokušava da skloni Adrijanu od lošeg uticaja poput njene prijateljice Đizele, međutim imale su slične planove za Adrijaninu budućnost. Obje su željele i predlagale Adrijani bogate muškarce koji će je tretirati kao princezu. Majka želi da živi svoj neispunjeni život kroz kćerku. Ideje i riječi majke su uvijek odzvanjale u Adrijaninoj glavi s obzirom koliko puta ih je čula, ali ona nije slijedila majčine savjete. Ona je željela ostati dosljedna sebi i svojoj ideji idealnog života.

Moravija, u želji da prikaže realnost tog perioda i društva, bira da kao glavnog lika uzme ženu iz naroda. To je vrlo značajno zato što upravo kroz običnog čovjeka iz naroda, pisac može na najbolji mogući način prikazati različite situacije. Siromašni ljudi su oni koji bivaju pogođeni svim. Politika, prirodne nepogode, nemiri i pobune su samo neke od brojnih stvari koje zateknu čovjeka. Bogati ljudi su u stanju da se izbore sa mnogim situacijama i problemima zbog novca i moći koje posjeduju. Dok siromašni čovjek mora da se bori s posljedicama situacija kao što su glad, suša, materijalna razaranja. Međutim i među siromašnim ljudima postoji podjela na

muškarce i žene i upravo žene su te koje se nalaze u teškoj situaciji. Zahvaljujući određenim poznanstvima i fizičkoj snazi, muškarac uspijeva da zaradi za život na pošten način dok žena, stjerana u ćošak, pokušava da se izbori sa situacijom, međutim njoj preostaju često nemoralne stvari. Adrijana čini niz nemoralnih djela kako bi preživjela u realnosti koja ju je zatekla. Postaje prostitutka, počinje da krade i laže svakoga, ali to je njen odgovor na društvo i realnost. Ona ne postaje agresivna, ne započinje proteste, ona izražava svoje nezadovoljstvo i ogorčenost prihvatajući svoju sudbinu i upuštajući se u nemoralna djela. Moravija je uspio prikazati italijansko društvo u toku fašizma kroz nimalo jednostavan život jedne djevojke iz naroda.

7. *Ćočara*

Alberto Moravija počinje pisati roman *Ćočara* 1946. godine, a završava ga 1957. godine. Ovaj roman se smatra remek djelom spomenutog pisca zato što sadrži poentu njegove poetike i pisanja i nudi čitaocima mogućnost shvatanja pozitivnih i negativnih strana svog pisanja. Sam autor kaže da mu je toliko dugo trebalo da završi roman zbog težine teme. Želio je da prođe određeno vrijeme kako bi mogao objektivnije predstaviti situaciju. Potreba za pisanjem ovog romana proističe iz Moravijinog nezadovoljstva fašističkim režimom. Roman opisuje društvo i u pozadini političke i ratne situacije, međutim fokus se stavlja na likove i na razvoj njihovih ličnosti. Kroz odnose s drugima, možemo napraviti analizu pojedinačnih likova. Opisani likovi predstavljaju dio društva koje je ugroženo i koje se pokušava izboriti sa posljedicama rata na svoj i jedinstven način.

Moravija naglašava kako ovaj roman prati događaje koje je on doživio i zbog toga kroz cijeli roman možemo vidjeti šta misli i osjeća sam autor. Nakon njemačke okupacije, on odlučuje da sa suprugom pobjegne iz Rima i tek su se mogli vratiti nakon što je Rim oslobođen. Proveli su vrijeme u planinama okruženi drugim ljudima i on je pomno pratio događaje i bilježio određene situacije stoga je dosta scena direktan opis onoga što je on vidio. Navodi da je izmislio samo tri lika, a to su Rozeta, Ćezira i Mikele. Kao i u romanu *Rimljanka* i ovdje autor odlučuje da piše u prvom licu kako bi zaista predstavio realnu sliku jedne žene koja se susreće s mnoštvom problema u svom životu. Moravija je želio da naslovi ovaj roman *Silovanje Italije* jer je smatrao da roman ne govori o nepravdi i problemima jedne osobe, već o nepravdi koja je učinjena cijeloj Italiji. Želio je predstaviti italijanski narod koji pati.

Radnja prati ženu Ćeziru koja se iz Ćočarije preseli u Rim jer se udala. Muž joj je bio mnogo stariji i ona je bila nesretna u braku. On je bio vlasnik jedne trgovine i nakon njegove

smrti ona nastavlja da se bavi trgovanjem i napokon postaje sretna jer je slobodna žena. Ima kćerku Rozetu koja je povučena i mirna. Ono što je bitno Ćeziri je njena kćerka i novac tačnije trgovina. S obzirom da nakon smrti muža, ima oba elementa za sreću, ona biva vrlo radosna i zadovoljna do te mjere da kada rat i počne, ona to zanemaruje. Ćezira predstavlja sliku italijanskog naroda u periodu neorealizma. Na početku su svi bezbjedni i sretni, pa čak i kad rat počne. Njih to ne zabrinjava, jer ne osjećaju nikakve promjene u svojim životima. S obzirom da su u potpunosti isključeni iz političkih dešavanja, oni sebe smatraju samo posmatračima u ratu do te mjere da govore kako rat pripada drugima, misleći na one koji ratuju.

Najsretnije godine mog života su bile 1940, 1941, 1942, 1943. Istina je da je trajao rat, ali ja o ratu nisam ništa znala, budući da sam imala samo kćerku, nisam za rat ni marila. Neka se ubijaju međusobno koliko im volja, avionima, tenkovima, bombama, meni su stan i prodavnica dovoljni da budem sretna, i to sam zaista i bila. Uostalom, malo sam znala o ratu, jer iako znam računati i možda se potpisati na razglednicu, istinu govoreći, nisam znala dobro čitati novine te sam u njima čitala samo o zločinima iz crne hronike, štaviše, čitala mi ih je Rosetta. Nijemci, Englezi, Amerikanci, Rusi za mene su bili kao iz one poslovice, džaba se ubijaju, svi su jedna rasa.¹²

Pokušava da odgoji kćerku na ispravan način međutim samo joj pokazuje nemoralne vrijednosti kao što su materijalizam i varanje.

A posao je zaista dobro išao, iako je bilo muke sa prehrambenim kartama, pa smo Rosetta i ja po cijeli dan imale makaze u rukama, kao da smo krojačice, a ne trgovkinje. Posao je dobro išao jer sam bila vrijedna i uvijek uspijevala da na mjeri malo zakinem, a i budući da se sve izdavalo na karte, obje smo se pomalo bavile crnom burzom.¹³

Ćezira je žena iz naroda koja je i prema kratkom fizičkom opisu prikazana kao snažna i jaka. Imala je crne oči i crnu, gustu kosu i taman ten. S obzirom da je vrlo lijepa žena, mnogi su joj se udvarali i nakon što se udala. Međutim njen fizički opis je odavao njen vrlo snažan i

---

¹² Moravia, Alberto (1991) *La Ciociara*, Tascabili Bompiani, Milano, str. 8-9.

¹³ Ivi, str. 9.

odvažan karakter. Nikome nije šutila i uvijek bi rekla ono što joj je na umu. Njena djela su bila jednako jaka i direktna kao i ona, što vidimo u više scena.

*Neki od tih prodavača su mi se čak i udvarali, davajući mi na znanje da će mi dati besplatnu robu ako ih saslušam; ali način na koji sam odgovarala je kazivao da ja nisam jedna od takvih žena. Uvijek sam bila hrabra i brzo mi krv udari u glavu, i onda vidim crveno i sreća pa žene ne nose noževe u džepovima poput muškaraca jer bih inače bila u stanju da ubijem. Jednog dana sam sam jurila sa bašlijom prodavača koji mi je najviše dosadivao i neprestano davao prijedloge i koji je želio da mi poklanja stvari na silu, srećom da je policija na vrijeme intervenisala inače bih mu je zabila u leđa.*¹⁴

Nakon što se ratna situacija zakomplikuje, Ćezira odluči da pođe s Rozetom kod svojih roditelja koji su je pozvali da dođe. Smatra da će tamo biti bezbjedne. Spreme stvari koje im trebaju i krenu na put vozom prema rodnom mjestu. Tada počinju nevolje budući da voz biva bombardiran. Ne znajući kakvo je stanje i nadajući se da će ipak moći otići kod roditelja, one ostaju u mjestu Sant' Eufemia gdje je boravilo još dosta ljudi. Vremenom se upute ka njenim roditeljima i na tom putu ih samo sustižu nevolje. Mislile su da će u kući porodice jedne naizgled dobre i susretljive žene Končete uspjeti naći mir i sigurnost, ali situacija je ispala potpuno suprotna. Končetina kuća proizvede samo još više nevolja za dvije putnice. Kuća je bila jako prljava i jeli su splačine iz jednog tanjira. Potom su Končetini sinovi bili vrlo agresivni i kroz priče su se pokazali kao vrlo loše osobe. Situacija se dodatno pogorša za Ćeziru i Rozetu kada fašisti dođu da povedu sa sobom Končetine sinove i ona im zapravo ponudi Rozetu, da im bude služavka, u zamjenu za slobodu svojih sinova. U tom trenutku Ćezira shvata da moraju otići i pobjegni i tada se prema savjetu dobrog čovjeka Tomazina upute na planinu gdje živi još dosta ljudi. Planina donosi mnoštvo novih izazova. S obzirom da su živjele u zatvorenoj zajednici s drugim ljudima, morale su i poštovati određena pravila. Hrana je bila vrlo skupa, srećom Ćezira je imala ušteđevine. Ono što vremenom Ćezira uviđa je koliko ima lošijih ljudi od nje. Ona je varala ljude u trenucima prije rata, kada niko nije bio ugrožen. Međutim susreće se s ljudima koji iskorištavaju situaciju rata i ljude koji su gladni kako bi napravili veći profit. Čak i njoj, iskusnoj trgovkinji, to biva užasno i zastrašujuće. Kako bi osigurala hranu, a samim tim i život sebi i Rozeti, morala je biti mudra u kupovini hrane od seljaka. Kroz ove situacije

---

¹⁴ Ivi, str. 6.

Moravija prikazuje kako se iskusna žena teško snalazi u svijetu ljudi koji su izgubili moralne vrijednosti zahvaljujući ratu.

Shvatila sam da postaje gluh jer je mislio da smo dvije siromašne žene i znala sam da misli samo o novcu i da neće uraditi ništa za nekoga ako novac nije uključen. Nisam mu nikada rekla da nosim sa sobom veliku količinu novca, ali sada sam shvatila da je stigao trenutak da mu to saopštim. (...) Čuvši da imam hiljadu lira, Tommasino je širom otvorio oči i zastao je na trenutak sa zubima prilonjenim na naranču koju je gulio. Potom, bacivši naranču, potrčao je za mnom. (...) „Samo trenutak, molim pričekaj trenutak ... šta dođavola ... šta je tvoj problem? Molim te stani da porazgovaramo ... da razmislimo ...“¹⁵

Iako su svi živjeli zajedno, postojale su određene neugodnosti među svima. Od skupine vrlo neobičnih, ali sasvim sličnih ljudi Ćeziri i Rozeti, one odabiru da vrijeme provode s Mikeleom. Mikele je mladić koji ima dvadeset i pet godina i koji je strogi pobornik antifašističke ideologije. Koliko mrzi fašizam toliko mrzi i novac. Smatra da je novac izvor svih problema i nepravde u svijetu. On je obrazovan i vrlo načitan mladić, ali uživa provoditi vrijeme sa seljacima i radnicima. Oni za njega predstavljaju jedine ljude koji su dobri i poštteni, pa čak i Ćeziri udijeli kompliment.

“Istina je Cesira da si ti prodavačica“, rekao je, „i da misliš samo na svoju prodavnicu, ali te trgovanje nije pokvarilo; srećom po tebe, ostala si ista kakva si bila kao dijete.“ „A kakva to?“, upitala sam. „Seljanka“, odgovorio je. „To sigurno nije kompliment“, rekla sam. „Seljaci ne znaju ništa osim o zemlji koju posjeduju, neznalice su i žive poput životinja.“ Počeo se smijati i odgovorio je: „Nekada prije to ne bi bio kompliment, ali danas jeste. Danas su ljudi koji čitaju i pišu i žive u gradu i koji su gospoda, oni koji su zaista nekultivisani, oni koji su necivilizovani.“¹⁶

Ono što je zajednička karakteristika Ćezire i Mikela je odsustvo seksualnog nagona. Od samog početka romana Ćezira direktno govori o tome kako muškarci njoj ne predstavljaju nikakvo zadovoljstvo, pa čak i trenuci koje provede s nekim muškarcem su rijetki i ona im ne pridaje nikakvu pažnju. To primjećujemo i kod Mikela od trenutka kada ga upoznajemo kao lika. Za njega žene kao da ne postoje, njemu je jedino bitna politika. Upravo kroz ovakve opise

---

¹⁵ Ivi, str. 60-61.

¹⁶ Ivi, str. 103-104.

likova mi njih upoznajemo. Moravija većinom ne opisuje svoje likove fizički osim ako taj opis ne povezuje s odlikama njihovog karaktera kao što je slučaj u romanu *Rimljanka*. On se fokusira na psihološke karakteristike likova jer na taj način čitaoci zaista mogu da shvate razvoj lika, ali i situacije. Priča biva ispričana u prvom licu, kroz riječi Ćezire. Upravo govor u prvom licu daje priči veću dozu vjerodostojnosti. Prateći sve što Ćezira vidi, čuje ili kaže, u nama raste vjera da ona zaista govori istinu. Planina je predstavljala veliki skup zaista različitih ljudi, ali ono što im je bilo zajedničko je da su oni ljudi iz naroda i da trpe posljedice rata. Niko od njih nije okusio ikakvu korist ratnih dešavanja, oni su samo pretrpjeli teške i mukotrpne trenutke poput gladi. Zbog toga Moravija opisuje dvije žene iz naroda koje kroz interakcije s drugim ljudima pokazuju realnu sliku tog perioda. Običan čovjek je onaj kojeg zadese posljedice svakog događaja, ali ne učestvuje u donošenju odluka koje proizvedu te posljedice.

Mikele i Ćezira dijele još jednu sličnost, a to je da Ćezira predstavlja seljanku, a Mikele smatra da su samo seljaci i radnici vrijedni hvale. On u tim ljudima vidi nevinost i dobrotu koju viši i pokvareni slojevi društva ne posjeduju. S obzirom da ima ideal kojeg prati, a to je borba protiv fašizma, on se trudi da bude istrajan u postizanju ideala, ne samo na riječima, već i na djelima. Smatra sebe obrazovanijim od seljaka, u neku ruku i superiornijim. Međutim taj osjećaj superiornosti se javlja i u odnosu na ostale ljude, jer smatra da su svi ljudi neupućeni i neobrazovani i zbog toga on postavlja sebi cilj da nauči ljude određenim stvarima i vrijednostima. Pa tako, tokom čestih šetnji, on vodi dubokoumne razgovore s Ćezirom i Rozetom u cilju njihovog produhovljenja, s tim da se ne zaustavlja samo na njima dvjema, već se trudi da ostavi utisak na sve čitajući im knjige. Često svima recituje Lazarevo putovanje kako bi ih naučio da ne odustanu i prihvate svoje stanje, već da pokušaju razumjeti i da se počnu suprostavljati.

Priča i historija suraduju u događaju (koju je Michele čitao) o Lazarevom čudu kako bi preklinjao da ne umru dok su živi, da se pobune, da razumiju ne kako bi oprostili, već kako bi razotkrili enigmu događaja i pokušali da mu daju značenje.¹⁷

Svoju predanost ideji i moralnim vrijednostima on pokazuje i kada zamijeni Rozetu u trenutku kada je Nijemci žele povesti sa sobom da im pokaže put rekavši im da ona nije iz tog mjesta i da se ne zna snaći. Tako se njegov život završava časno kada pokuša odbraniti jednu porodicu od Nijemaca.

---

¹⁷ Fàvaro, Angelo (2013) *Alberto Moravia e La ciociara Letteratura. Storia, Cinema III*, Fondi, str. 18.

Budući da rat, pored materijalnih i fizičkih povreda, nanosi i psihičke promjene, Moravija je odlučio da kroz razvoj romana prikaže i razvoj mentalne situacije likova. Lik kojeg Moravija odabire kao osobu koja je doživjela neočekivanu i izuzetno ishitrenu promjenu je Rozeta. Već smo na početku kazali kako Rozeta predstavlja sve najbolje osobine ličnosti koje su se pronašle u samo jednoj osobi. Smirena, nježna, odana majci i vrlo pobožna, Rozeta se čini kao cvjetić koji je vrlo delikatan i koji se mora čuvati i njegovati prema strogim pravilima i okolnostima. Nažalost okolnosti u kojima se zatekne Rozeta jednog dana će je zauvijek promijeniti. Na svom putu, tražeći mirno mjesto odmora, nailaze na crkvu i odluče da provedu neko vrijeme tu kako bi se odmorile. Tada u blizini crkve nailaze Marokanci, saveznici, koji odluče da siluju Rozetu. Udarili su i Čeziru koja nakon što je povratila svijest ugleda голу Rozetu koja izgleda beživotno. Ona odluči da provedu tu još nekoliko dana i pokušava pričati s Rozetom, ali ona odbija bilo kakav razgovor. Čezira primijeti znatnu promjenu u ponašanju svoje kćerke.

Također, vezano za ta četiri dana, ne znam zbog čega, ali bila sam uvjerena da je upravo tada Rosetta zaista promijenila karakter (...) Voljela bih reći da sam i ja bila iznenađena takvom potpunom i radikalnom promjenom kod nje, kao iz bijelog u crno; (...) Skoro pa sam uvjerala sebe da imam neku vrstu svetice kao kćerku. Sada ta sveta savršenost, koja je bila izmišljena, kao što sam već rekla, isključivo radi manjka iskustva i neznanja života, je bila pogođena onim što se desilo u crkvi; i sada se promijenila u suprotnu savršenost, bez ikakvih polovičnih mjera, umjerenosti i skromnosti koje su pripadale normalnim, nesavršenim i iskusnim ljudima.¹⁸

I u ovom romanu se Moravija dotiče pitanja vjere. Ironična je cijela situacija i okolnosti u kojoj se desilo silovanje Rozete. Ona je pobožna djevojka koja s majkom pronalazi utočište u crkvi. Crkva predstavlja sveto tlo, mjesto u kojem bi se svako trebao osjećati sigurno i mirno. Međutim to mjesto oskrnave vojnici iz Maroka, koji bi trebali biti dobri ljudi jer predstavljaju saveznike. Kroz ironiju ove situacije Moravija pokazuje koliko zla postoji u svijetu. Rat je naravno pogoršao situaciju i još više je raširio pogrešne vrijednosti i osobine, ali ironično je što se silovanje ne dešava na vrhuncu rata, već pred kraj kada su ljudi lagano spustili štitove i kada očekuju smirenje situacije. I tako je čin silovanja koji je posljedica rata zauvijek promijenio nevinu i poštenu djevojku jer ona mijenja svoje moralne vrijednosti. Zanemaruje savjete majke i ideju o poštenom i moralnom životu. Ona odlučuje da se prepušta muškarcima ne tražeći od njih ništa drugo osim seksualnog zadovoljstva.

---

¹⁸ Moravia, Alberto (1991) *La Ciociara*, Tascabili Bompiani, Milano, str. 269-270.

Za razliku od majke koja je žena iz naroda i koja je oduvijek bila vrlo sposobna žena koja se izborila sa mnoštvom problema na svom putu, Rozeta to ne uspije. Ona posustane u trenucima nemoći i prepušta se fizičkim užicima. Kada poredimo ova dva glavna ženska lika uviđamo znatne razlike. Ćezira se razvija u suprotnom pravcu od Rozete. Na početku predstavljena kao sposobna i prevrtljiva trgovkinja koja je u stanju da prevari svakog jer je vođena novcem, Ćezira se mijenja i razvija bolje osobine. Nakon što je vidjela i doživjela strašne situacije, ona se vraća svojim dobrim stranama, shvata da je novac samo čini lošijom i da joj, kako vrijeme prolazi, ne čini nikakvo zadovoljstvo. Međutim Rozeta od poštene, pobožne i odane djevojke postaje žena koja nema samopoštovanje i za koju seksualni užici predstavljaju glavni cilj. Tako Moravija predstavlja Rozetu kao žrtvu nasilja rata koja kao nevini posmatrač biva napadnuta i uništena, dok s druge strane postoji Mikele koji je žrtva političkih razvijanja rata. On je bio umiješan u politiku i rat, ali Rozeta nije donijela ni trunku aktivnosti u razvoj ratnih događaja, ali biva pogođena posljedicama tih događaja. Još jedna bitna karakteristika Rozete koju možemo primijetiti u poređenju s Mikeleom je ravnodušnost koja se razvija nakon silovanja. Kada pratimo Mikela kao lika iz Moravijinog romana *Indiferentni ljudi* uviđamo da od ravnodušne osobe koja se prepušta fizičkom uživanju postaje aktivni član društva koji želi da nešto učini i da se suoči s posljedicama svojih djela. S druge strane Rozeta, iz osjećajne osobe prerasta u ravnodušnu osobu koja ne misli o posljedicama svojih djela. Njena ravnodušnost je možda najbolje prikazana u sceni kada lopovi napadnu nju i njenog momka i upućuju ga. Ona u tom trenutku samo razmišlja o novcu koji se nalazi kod Rozarija, mrtvog momka. Tražeći novac na njegovom mrtvom tijelu ona ne pokazuje nikakve osjećaje žaljenja ili tuge i nakon što pronađe novac, ostavlja beživotno tijelo iza sebe.

Kroz psihološki razvoj Rozetinoj lika, Moravija prikazuje zapravo i stanje društva. Pogođeni ratom i neimaštinom, stjerani u ćošak, ljudi su u stanju da učine bilo šta. Osjećaju da nemaju slobodu i da su ugroženi, budi se iskonski osjećaj brige za sebe i za preživljavanje. Zbog toga neki ljudi počnu da krađu kako bi obezbijedili sebi hranu, dok se drugi prepuštaju u groznije stvari poput ubistva i silovanja. Moravija pokazuje kako rat budi u ljudima ono najgore, i kako najviše stradaju osobe koje mirno i nevino posmatraju situaciju. Ljudi gube čovječnost i bivaju vođeni samo instinktom. *Ratno stanje zapravo oslobađa životinjske nagone koji nisu više kontrolisani, povjerava život i smrt hiru, gazi iskrenost, slavi nasilje, krađu, silovanje.*¹⁹

Rozetu možemo analizirati i u poređenju sa još jednim ženskim Moravijinim likom, a to je Adrijana iz romana *Rimljanka*. Rozeta dijeli mnoštvo zajedničkih osobina s Adrijanom, a to

---

¹⁹ Benussi, Cristina (1987) *Il punto su Moravia*, Editori Laterza, Bari. Op. cit., p. 143.

nije baš jasno prikazano u opisima. Adrijana od samog početka ima određenu dozu samostalnosti i snage koju pokazuje. Svjesna svoje ljepote i kako joj to može donijeti korist, upravo njezine fizičke karakteristike joj daju titulu jake, sposobne i zavodničke žene. Međutim Rozeta se kroz veći dio romana prikazuje kao povučena i mirna djevojka, koja biva žrtva nasilja i koja se zbog nesposobnosti da pronade način da se suoči sa novonastalom situacijom prepušta fizičkom zadovoljstvu. Međutim zajednička karakteristika Adrijane i Rozete je njihov razvoj ličnosti. Obje su na početku mlade, neiskusne i poštene djevojke koje nisu imale nikakvog kontakta s realnim svijetom. S obzirom da ih splet okolnosti natjera da izađu u svijet, one se mijenjaju. Za Adrijanu je prekretnica na putu bilo saznanje da je Đino vara od samog početka jer ima porodicu u drugom mjestu, a za Rozetu to predstavlja silovanje. Iako se radi o sasvim dvije različite scene, obje djevojke se prepuštaju seksualnim odnosima s mnogim muškarcima. Adrijanin preobražaj u određenoj mjeri ima i podlogu iz prošlosti. Uvijek se o njoj govorilo kao o lijepom objektu, pa je element seksualnosti i ljepote uvijek bio njena prednost. S druge strane Rozeta je lik koji je predstavljen od samog početka kao neko ko je lišen ikakvih seksualnih nagona, tako da je Rozetin preobražaj nama čitaocima predstavio veliko iznenađenje. Još jedna značajna karakteristika ove dvije djevojke je pojam vjere u njihovim životima. Oduvijek su bile religiozne, ali se čini kako su Adrijani vjera i crkva, kao mjesto spokoja, donijeli potrebnu pomoć i snagu u teškim trenucima dok je kod Rozete situacija znatno drugačija. Ona se sklanja u crkvu kako bi se malo odmorila smatrajući da će joj tu biti sigurno, ali nailazi na užasne događaje. U suštini dvije, skoro pa iste djevojke, doživljavaju vrlo težak život koji ih dovodi do istih ciljeva i zanimanja, ali ono što je različito je osjećaj ravnodušnosti. Rozeta postaje ravnodušna jer ne uspije da se izbori s osjećajima i problemima i samo prihvati svoje stanje takvo kakvo jeste, dok Adrijana ne biva ravnodušna nikada iako i ona prihvata situaciju, ali ona pokazuje želju da se situacija promijeni, tačnije poboljša.

Gledajući Rozetu kako uprkos savjetima provodi vrijeme s različitim muškarcima, Ćezira shvata da je izgubila autoritet koji je prethodno imala. U tom trenutku pomisli kako bi joj lakše bilo da je Mikele pored nje i kako bi Rozeta možda njega i saslušala. Također govori kako bi on možda i pametniji plan osmislio, pa se ne bi ni uputio ka roditeljima u rodnom mjestu. Ćezira žali radi toga što je izgubila Mikela jer je on njoj pokazao svijet na drugačiji način. Budući da je on bio obrazovan i da je čitao mnogo knjiga, tokom šetnji bi im svašta novo i zanimljivo ispričao, pa je tako Ćezira promijenila svoje mišljenje o određenim stvarima. Najveći uticaj je Mikele imao na Ćeziru po pitanju politike. Na početku nju nije interesovao rat i željela je samo da radi uprkos dešavanjima oko nje, međutim nakon silnih situacija koje je doživjela i bezbrojnih razgovora s Mikelom, ona razvija određeni stav prema ratu. Često ne zna na čijoj bi

strani trebala biti, ali vjeruje u Mikelov sud o svemu. Kao što je za Rosetu prekretnica u razvoju ličnosti bilo silovanje, to je za Ćeziru Mikele. Nju poznajemo od samog početka kao sposobnu i spretnu ženu iz naroda koja svim silama pokušava da bude dobra trgovkinja, pa čak i ako to podrazumijeva da prevari narod. Pored trgovine i novca joj jedinu brigu predstavlja Rozeta. Zaista ju je voljela i željela je da je uputi na pravi put. Tako jaka i hrabra žena se zatekne u teškim situacijama kada gubi svoje jake strane, ali se pouzda u Mikela. Njegova smrt joj je jako teško pala, jer je na njega gledala kao na svoje dijete, a kada se sjetimo i Mikelovih komentara upućenih Ćeziri možemo zaključiti da je i on na nju gledao kao na majku u određenoj mjeri. Divili su se jedno drugom. Mikele se divio Ćezirinom iskustvu, hrabrosti i snazi, dok se ona divila njegovoj odlučnosti, inteligenciji i razmišljanjima. Na vrlo neočekivan način su upotpunili jedno drugom život, pa tako Mikele biva hrabar kao Ćezira i pristane da krene s Nijemcima. Ćezira biva staložena i razvija se kao ličnost poput Mikela i to pokazuje kada na kraju, bez ikakve nade, odluči da prihvati svoju kćerku koja je odrasla i koja donosi svoje odluke iako se njoj ne sviđaju.

U svojoj bolnoj rezignaciji, u važnosti svoje sudbine, Ćočara posmatra kako se njena kćerka mijenja pred njenim očima i prepušta se muškarcima s gorkom odlučnošću, kao da je u fizičkom odnosu tražila život koji, kako bi bio potpun, mora biti ponovno osvojen s brisanjem svakog ostatka nevinosti.²⁰

Završna scena ovog romana predstavlja trenutak kada i Ćezira i Rozeta dostižu do posljednje etape svog razvoja prouzorkovanog ratnim dešavanjima. Obje su bile vođene nemoralnim stvarima. Za Ćeziru je to bio novac, a za Rozetu je to postao odnos s muškarcima. Misleći da je to ono što im zaista treba u životu, obje su bile istrajne na svom putu. Međutim na kraju, tokom povratka u Rim, shvataju da se moraju otrgnuti od nemoralnih poroka jer ih oni čine nesretnim i praznim. Shvataju da se moraju vratiti svojim životima, i tada Ćezira misli na Mikela i njegovo recitovanje scene Lazarovog putovanja iz evanđelja nadajući se da će napokon shvatiti njegovo putovanje s obzirom da im je bilo nejasno, pa čak i dosadno tokom Mikelovog recitovanja.

Bol. U misli mi se vrati Michele, koji nije bio sa nama u ovom trenutku toliko priželjkivanog povratka i koji više nikada neće biti sa nama; i sjetih se one večeri

---

²⁰ Pandini, Giancarlo (1993) *Invito alla lettura di Moravia*, Mursia, Milano., str. 103-104.

kada je naglas čitao, u kolibi u Sant'Eufemiji, dio iz evanđelja o Lazzaru. Toliko se naljutio na seljake koji nisu ništa razumjeli i vikao je da smo svi mrtvi, u iščekivanju uskrsnuća, kao Lazzaro. Tada nisam bila sigurna u Micheleove riječi; međutim sada sam razumjela da je Michele bio u pravu; i da smo već neko vrijeme i nas dvije bile mrtve, Rosetta i ja, mrtve od milosti koju dugujemo drugima i nama samima. Ali bol nas je spasila u posljednjem trenutku; i tako je, na neki način, dio o Lazzaru bio dobar čak i za nas, jer smo, zahvaljujući bolu, napokon izašle iz rata koji nas je zatvarao u svoj grob indiferentnosti i zlobe i ponovo smo počele hodati našim životom, koji je možda bio nejasna stvar puna tame i greške, ali ipak jedini koji smo morale živjeti, kao što bi rekao Michele, bez sumnje, da je bio sa nama.²¹

8. Agnese ide u smrt

Poput Moravije još jedna osoba je odlučila da piše svoje romane bazirajući se na ženskim likovima, a to je Renata Viganò. Ona objavljuje svoj roman *Agnese ide u smrt* 1949. godine. Kao što možemo zaključiti iz samog naslova, glavni lik ovog romana je Agnese i roman prati njen život kroz određeni period prije oslobođenja Italije. Ovaj roman je zaista bitan jer je baziran na iskustvu same autorice s obzirom da je ona imala priliku da učestvuje u partizanskoj borbi i otporu. O ulozi žene u Pokretu otpora Viganò govori u svojoj knjizi *Le donne della resistenza*. Opisuje ženu u do tada neviđenom obliku.

Uz muškarce, u tajnom pokretu i partizanskoj borbi, spremne, neumorne, potrebne, uvijek su bile žene. One su bile te koje su najviše patile, koje su se bojale, ne samo za sebe, već za svoje sinove, muževe, očeve, braću i zaručnike. Mnoge su već u srcima svojim nosile mrtvacu, vječni vapaj za nekog izgubljenog i pratile su žive u bici, i svakog dana je postojao rizik da se žaljenje udvostruči. Druge žene nisu imale nikoga među onima koji su se borili i urotili, ali ih je pozivala instinktivna ljubav, instinktivna mržnja, i dovodile su živote u opasnost, bez razmišljanja, zadovoljne: zadovoljne iako je opasnost bila smrtna, iako su kod kuće tata i mama plakali kao da im je sin u ratu. (...) Neke su bile intelektualci, ali najveći broj ih je dolazio iz naroda, iz mase, iz fabrika, sa polja, iz bolnica, gdje je bilo najveće vrenje,

---

²¹ Moravia, Alberto (1991) *La Ciociara*, Tascabili Bompiani, Milano, str. 307-208.

gdje se odvijao svijet ograničenih, ali moćnih sila, gdje se u mraku, u užasu, u tlačenju, stvarala čvrsta tkanina italijanskog otpora. ²²

U odnosu na Adrijanu i Rozetu koje su bile mlade djevojke, u ovom romanu nailazimo na ženu srednjih godina. Živi sa svojim mužem Palitom i nema djecu. Muž joj je vrlo bolestan i ne može da radi neke teže poslove stoga provodi dane u pletenju korpi. Agnese mora više da radi kako bi osigurala i sebi i njemu hranu i druge potrebne stvari. Ona je radila kao pralja u mjestu. Palita voli Agnese i jako je zahvalan na njenoj brizi o njemu. Međutim njene brige započinju kada sretno vojnika jedne večeri i vidjevši da je puno umoran, pozove ga kod sebe kući. Daju mu da jede i pije i on vrlo brzo zaspi. Vječiti problem za Agnese će predstavljati njena komšinica Mingina i njena porodica. Te večeri joj ona kaže da mora otjerati vojnika jer su Nijemci u blizini. Odvažna kao i uvijek, Agnese joj kaže da će ugostiti koga hoće i da joj se ne miješa u život. Ujutru ona otprati vojnika, međutim Nijemci su već došli da ga traže i s obzirom da ga nisu našli povedu Palitu sa sobom. Agnese ih je molila da ga ostave jer on neće moći raditi zbog svoje bolesti, ali to njih ne interesuje. Mислеći da Palita neće preživjeti, ona tuguje kao i njihova mačka koja je osjećala da Palita nije tu i spavala je na njegovoj majici.

Tako je iznenada, jednog dana, posjete trojica muškaraca tvrdeći da su kolege njenog muža. Nakon kraćeg razgovora ona zaključi da su zaista njegove kolege partizani. Ona im odmah ponudi svoju pomoć.

Potom su joj objasnili šta treba da uradi, a ona je prihvatila, začuđena da su zadaci tako lahki. Vidjelo se da je bila zadovoljna, da se ohrabrila. Čak je pokušala da predloži neka svoja mišljenja, a kolege su ih odobravalu. ²³

U tom trenutku započinje njen politički život. Do tada je ona smatrala da politika, partije i ratovi nisu stvari koje bi trebale nju zanimati s obzirom da je žena. „*Moj muž je o tome pričao, ali to su bile stvari politike i partije, muške stvari. Ja se time nisam zamarala.*“²⁴ Uvijek je znala da su fašisti i Nijemci loši ljudi i da prema njima treba postojati samo mržnja, međutim nije pretjerano razmišljala o tome, ali nakon što je sama iskusila njihovu okrutnost, odlučila je da promijeni svoju ulogu. Tako je počela obavljati lakše poslove. Prenosila je informacije ili pakete sa zapaljivim materijalom. Jednog dana sazna da je Palita umro. Umro je relativno brzo

---

²² Viganò, Renata (1955) *Donne della Resistenza*, S.T.E.B. Bologna, str. 9.

²³ Viganò, Renata (1952) *L'Agnese va a morire*, Einaudi, Torino, str. 28.

²⁴ Ivi, str. 27.

i bez patnje, ali situacija u kojoj se našao radi Nijemaca je bila okrutna. Previše ljudi smješteno u malim vagonima priželjkujući smrt i gledajući druge kako umiru je strašna okolnost za provesti posljednje trenutke u životu. Palita je zamolio preživjelog druga, sina Čenća, da detaljno prenese sve Agnese. Nakon što je saslušala sve grozne stvari koje su Nijemci uradili, otišla je da legne i po prvi put je sanjala Palitu.

*Sanjala je kako ide spustiti obješenog čovjeka. Sjetila se kako mu nije mogla vidjeti lice. Sada kada je bio ispružen na zemlji, sagnula se kako bi vidjela ko je: prepoznala je Palitu, koji skide konopac sa vrata, i činilo se da je dobro. Odmah ju je zagrlio; govorio je glasno, lijepim glasom: - Došao sam da ti kažem da si dobra supruga i dobra kolegica. Samo idi tako naprijed, bez straha. Ništa ti se neće dogoditi, ni tebi ni drugima. Drago mi je da znaš šta su mi Nijemci uradili.*²⁵

Ovaj san joj je podario potrebnu snagu da nastavi živjeti i da nastavi aktivno pomagati partizanima. Kroz svoju pomoć je nastavila put svog muža, ali istovremeno ga je i polahko osvećivala. Vremenom će početi češće sanjati Palitu koji će joj pružati podršku i govoriti joj koliko je dobro što pomaže partizanima i što radi sve što može kako ne bi bila u kontaktu s Nijemcima. Kao što smo već spomenuli, Mingina i njena porodica prave problem za Agnese oduvijek. Agnese i njene kolege smatraju da je ona prijavila Nijemcima da je vojnik kod Agnese i da su zbog toga odveli Palitu, ali nikada to nije direktno potvrdila. Agnese mudro održava vrlo diskretan kontakt sa njima. Oni predstavljaju ljude koji su zanemarili svoje vrijednosti i koji su se prepustili Nijemcima kao kukavice. Minginine kćerke provode vrijeme sa njemačkim vojnicima, uslužuju ih. Njihovom ocu je to smetalo na početku, ali kako je vidio da imaju više vina u kući, odlučio je da mu to više ne smeta. Oni su u Nijemcima vidjeli dvostruku korist. Oni ih neće maltretirati s obzirom da su na njihovoj strani, a ujedno i žive bolje radi njih. Mingina opravdava odluke svoje porodice tako što kaže da moraju biti na strani Nijemaca jer kada oni nešto traže, ne smiješ negodovati. Agnese kaže da to nije istina, jer i nju su pitali da im pomogne, pa ih je odbila. Agnese iskorištava svaku priliku da radi na štetu Nijemaca. Tako je prestala da radi kao pralja pod izgovorom da je stara i bolesna, samo kako ne bi radila sa njima. Nakon što su seljaci saznali da joj je muž umro, organizovali su se i sakupili novac za misu. Agnese nije bila religiozna i odlučila je da taj novac iskoristi kako bi kupila vunu i isplela čarape partizanima. Iz ovih scena shvatamo da se Agnese u potpunosti promijenila. Ne možemo

---

²⁵ Ivi, str. 53-54.

više vidjeti onu umornu ženu s početka romana. Sada samo vidimo ženu koja je odlučna i ambiciozna i koju ništa ne zaustavlja. Nakon smrti muža i bliskog kontakta s Nijemcima, za nju se život pretvorio u samo jednu stvar, a to je borba protiv Nijemaca. Samo je o tome mislila i na tome radila. Nijemci su se počeli često okupljati kod Mingine i tako jednog dana Agnesina mačka ukrade kobasicu i njemački vojnik Kurt je ubije. To je bio okidač koji je probudio još borbeniju ženu koja se ne zaustavlja samo na lakšim zadacima. Ona u tom trenutku uzme pušku i nemilosrdno ubije Kurta. Mačka je bila bitna Paliti, pa samim tim i Agnese se brinula o njoj. Stoga kada su Nijemci uzeli od nje Palitu, pa i mačku, njoj više ništa nije preostalo osim osjećaja mržnje i gnijeva. Nakon što je pokopala mačku ispod drveta breskve, ona dolazi iz kuće i okrene se vidjevši kuću kako gori i shvata da sada zaista nema ništa i nikoga osim svojih partizanskih kolega. Kasnije saznaje da su Nijemci ubili Minginu i njenu porodicu na vrlo okrutan način nožem za životinje. Međutim Agnese se ne osjeća loše radi njih, jedino joj je žao Augusta, Minginog muža jer je on bio drugačiji od njih. S obzirom da su se morali preseliti iz straha od napada Nijemaca, partizani su se našli u oskudici, pa su hranu krali od svojih neprijatelja. Agnese opet preuzima lakše zadatke i postaje kao majka svima. Ona im kuha i čisti, brine se o svima i svi je mnogo poštuju. Svi su morali otići, pa Komandir kaže Agnese i djevojci Rini da odu kod Waltera i da će tamo biti sigurne. Skrivajući se po šumama, bježeći od bombardiranja naiđu na Nijemce. Rina u strahu pobjegne i ode kod Waltera, dok se Agnese sasvim hladnokrvno ponaša i ne interesuje je šta oni pričaju. Stalno se moraju seliti u nove barake, Agnese ima dosta posla, ali joj to ne smeta. Ljudi su više umorni od svega, smetaju im i Nijemci i saveznici jer svi bombardiraju i nikako da se patnja okonča. Često čuju vijesti kako su partizani ubijeni. Agnese obavlja i dalje svoje poslove bez imalo smetnji, međutim jednog dana Nijemci je odvedu s drugima ljudima u jednu baraku jer im je nestao kamion, pa će ih pustiti sve dok ga pronađu. Čak i u toj situaciji okružena vojnicima i ljudima koji govore kako su Nijemci dobri, Agnese ne odustaje od svog stava i na sav glas govori sve loše o njima. Nakon što su počeli puštati ljude, Agnese ugleda poznato lice jednog maršala koji ju je prije zaustavio, ali je ona mislila da je ubijen. Nakon što ju je ugledao izvadio je pištolj i pucao joj u glavu nekoliko puta i onda je sklonio pištolj i njeno beživotno tijelo je ostalo na podu. Zanimljiva je Vasalijeva interpretacija njene smrti jer prema njegovom viđenju postoje zapravo dvije smrti jedne osobe. Konačna smrt je zapravo fizička smrt koja je detaljno opisana pred kraj romana. Međutim nešto ranije se dogodila nevidljiva smrt, smrt njene duše i karaktera kada je odlučila da se priključi partizanima.

U zaključku se može rizikovati samo jedna rečenica, reći da je seljanka Agnese protagonista romana i da je kolektivni lik, jedan i mnogobrojni, subjekat i objekat žrtve, prema nekim tačkama gledišta poprilično realan lik, ali onda neljudski prema svojoj veličini, prema svojoj sposobnosti navedenoj sve do potpunog da se obriše u činjenicama i događajima; tako da fizička smrt kojom se završava knjiga nije ništa drugo osim neophodnog uništenja onoga što je ostalo od Agnese, onog ogrtača koji je „neobično malen, hrpa crnih krpa na snijegu“, ali je lik Agnese nestao prije mnogo stranica, na početku radnje, dobrovoljno se poništio kako bi slijedio jednu ideju, jedan motiv.²⁶

Kao što je već spomenuto, ovaj roman je djelimično autobiografsko djelo s obzirom da se Viganò borila na strani partizana. Međutim ona odabire da svoje iskustvo ispriča kroz lik Agnese koja je zaista različita od nje. Agnese je žena srednjih godina, skoro pa nepismena i potiče iz niže klase dok je Viganò pismena žena koja je objavila knjige i koja je vrlo obrazovana. Kako bismo razumjeli zašto je odabrala baš ovaj lik bitno nam je da shvatimo da je ona odlučila da kroz lik Agnese može najbolje da predstavi vjerodostojnu sliku tog perioda iz pozicije jedne žene. Agnese je klasični primjer žene u tom periodu koja biva isključena iz društvenih dešavanja. Njih ne interesuju političke situacije niti se uopće trude da razumiju šta se dešava. One obavljaju svoje uloge majki i supruge. S druge strane su muškarci koji su stalno uključeni u društvene događaje. Njih sve interesuje i unaprijed razmišljaju o ratovima ili problemima. U ovom romanu Palita je odličan primjer takvog muškarca. Uprkos svojoj bolesti i slabosti, on uspije da se sastaje s kolegama partizanima i da razgovaraju o svemu što se dešava i da dogovore taktike u slučaju velikih događaja. Iako su svjesni zašto se bore protiv fašizma, postoji osjećaj kao da je njima ta borba urođena. *Zanimljivo je to da iako nam se pokazuje kako većina partizana, muškaraca, razumije čemu se opiru, govori nam se kako je njihov antifašizam prirodno ponašanje.*²⁷ Agnese tek kasnije razvija taj osjećaj za borbu. Njena mržnja i aktivnost među partizanima se razvila radi osвете. Vidjevši da joj Nijemci polahko oduzimaju sve do čega joj je stalo, ona instinktivno nastavlja put svog muža. Nju vode osjećaji u tom periodu, a ne razum. Muškarci, pa čak i oni nepismeni, shvataju zašto se rat dešava i šta je njihov glavni cilj kao partizana i oni su spremni umrijeti na tom putu kako bi ostvarili svoj ideal. Agnese je

---

²⁶ Vassalli, Sebastiano (1974) *Introduzione a L'Agnese va a morire*, u: Viganò, Renata (2014) *L'Agnese va a morire*, Einaudi, Torino, str. 3-4.

²⁷ Ruberto, Laura (1997) *La contadina si ribella: Gendered resistance in L'Agnese va a morire*, Univerzitet u Kaliforniji, San Diego, str. 5.

također spremna umrijeti, ali iz drugih razloga. Sve što ona radi ima korijen u njenom srcu, od prenošenja paketa, pa do ubistva Kurta. Tek pred kraj romana se vidi razvoj njene ličnosti.

Međutim, pri kraju romana ona zna mnogo više i sada shvata ono što je prije nazivala 'muškim stvarima', sada razumije sve o partiji, ljubavi prema njoj i o ideologiji da se može i umrijeti za lijepu ideju.²⁸

Upravo kao obična osoba iz društva, Agnese govori u ime većine seljaka. Oni nisu bili vođeni osvajanjima, politikom i moći, oni su preživljavali radi sebe i svojih porodica. Zatečeni u ratnim dešavanjima i konstantnom nasilju, ljudi su morali polahko da razumiju i u skladu sa dešavanjima da se i sami razvijaju. Većina njih postaju patrioti, bore se za sebe, svoje ljude i domovinu. Shvataju koliko je bitno da se brane, a ne da prihvate sudbinu takvu kakva im je prikazana. Agnese ima inferiorniju ulogu od muškaraca, ali i od bogatih ljudi. Ona je svjesna svoje uloge s obzirom da radi kao pralja za bogate ljude. Na početku je bila kao prava neznanica što i sama kazuje kada govori kako je često slušala razgovore Palite i njegovih kolega međutim ništa nije razumijevala. Međutim vremenom zahvaljujući svojoj novoj i vrlo aktivnoj ulozi u partiji, ona razvija svoje sposobnosti, obavlja raznovrsne zadatke i razvija svoje poglede na svijet. Postaje sigurnija u sebe i svoje mišljenje, prestaje da šuti. Svjesna svog napretka i uvjeren u svoje sposobnosti ona dobija određenu moć. Na taj način ona predstavlja ženu koju sputava prvenstveno to što je žena, a zatim i klasa kojoj pripada. Ona odlučuje da prestane biti samo slabašna žena koja šuti i prihvata mišljenje drugih, postaje snažan lik koji se bori radi svog cilja. Spomenuto je kako su muškarci vođeni instinktom protiv fašizma, kao da se sam otpor u njima razvijao. Vremenom shvatamo da Agnese i sama pokazuje otpor na vrlo jedinstven način. Odlučuje da će u znak otpora prestati biti pralja. Svjesno ulaže prikupljen novac za misu u vunu za vojničke čarape. Ima naviku da pljuje kada je ljuta i to često radi kada govori o fašistima. Iako je okidač za njeno učešće bila Palitina smrt, otpor je oduvijek bio u njoj. Uprkos njenom vrlo direktnom stavu protiv fašista i hladnokrvnom ponašanju kada ih sretno, oni nju nisu prepoznavali kao prijatnu. Za njih je Agnese bila samo slabašna starica i nisu ni pomišljali da je njen skoro pa svaki pokret usmjeren ka borbi protiv njih. Nakon što uđe u svijet muškaraca, i sama se osjeća nespremno i nesigurno. Suočena sa novim obavezama i okružena oružjem i potpuno novim jezikom, osjeća nelagodu i strah. Međutim sasvim odlučna, ona postaje dio partije i ima važnu ulogu. S tim da njena uloga nikada neće biti jednaka kao

---

²⁸ Mejdanija, Mirza (2020) *Prikaz društva u književnosti italijanskog neorealizma*, Dobra knjiga, Sarajevo, str. 196.

uloge muškaraca samo iz razloga jer je ona žena. Muškarci su predstavljeni kao vojnici podijeljeni po činovima, ali ona je u romanu predstavljena pod mnoštvom različitih nadimaka ovisno o poslu koji obavlja. Od početka su joj se obraćali kao Palitinoj supruzi, kao da ona nije sama svoja ličnost. Nadimak koji je skoro pa uvijek prisutan je „mama“. Agnese zapravo nikada nije imala dijete, ali joj je data ta uloga. Ona čisti i kuha za kolege, brine se o njima upravo kao majka. Oni je poštuju u skladu sa njenim godinama, međutim nikada je ne smatraju jednaku sebi s obzirom na njen spol. Dakle, iako se toliko trudila da bude jednaka članica partije i nakon što je prevazišla mnoštvo prepreka, društvo kojem je zaista bila potrebna je i dalje nije priznavalo u njenoj punoj vrijednosti. Njena smrt je kao neka potvrda njenog statusa u društvu i partiji. Nakon što je stekla nove sposobnosti i počela razumijevati jezik svojih kolega, ona biva ubijena. To možemo shvatiti upravo kao nemogućnost žene da dostigne poziciju intelektualca koja je jednaka muškoj poziciji. Upravo to nam pokazuje kako se stav i mišljenje prema ženi ne mijenja, pa čak i ako ona uradi sve kako bi natjerala druge da promijene mišljenje. Tu se krije određena poruka. Iako je muškarci nisu smatrali jednaku sebi, ona je imala visoko mišljenje o samoj sebi. Shvatila je koliko im je potrebna i koliko je napredovala. Ona je išla protiv cijelog svijeta. Nije bila poput žena koje su postale izdajice, nije bila udovica koja samo oplakuje muža. Ona postaje heroj koji se ne spominje, ali bez kojeg mnogi ne bi uspjeli preživjeti. Posmatrajući druge ženske likove u romanu poput Mingine i njenih kćeri uviđamo osobine izdajica. Ta se uloga često pripisivala ženskim likovima. S obzirom da se osjećaju ugroženo i usamljeno većina njih se okreće ka neprijateljima. Od njih traže zaštitu i zadovoljstvo. Upravo njih izdaju vojnici kojima su se okrenule i ubiju ih. U romanu ih Viganò upoređuje sa životinjama opisujući način na koji su ubijene. Zbog toga je lik Agnese značajan u generalnom prikazu tog perioda. Ona se ističe svojim moralnim vrijednostima. Iako je stara, nepismena i siromašna, ona ne odustaje od svoje dobre strane, ne prestaje biti ljudsko biće. Suočena sa nepoznatim stvarima, ne odlučuje da se preda, već se bori do posljednjeg svog daha. Nakon što se priključila partizanima, Agnese upoznaje vrlo značajnog lika Komandanta. Njegov fizički opis nam omogućava da ga zamislimo kao intelektualca. Naizgled nizak čovjek se pokazuje kao jaka i superiorna ličnost. Agnese od početka primjećuje kako ga svi mnogo poštuju, pa samim tim i ona pokazuje poštovanje, možda čak i određenu dozu strahopoštovanja u njegovom prisustvu. Ono što je glavna karakteristika njegove ličnosti je glas. *Imao je hladan i miran glas i govorio je polahko, poput učitelja koji zadaje zadaću djeci u školi.*²⁹ On je superiorniji i u odnosu na svoje kolege partizane jer predstavlja vođu. On je kao poveznica

---

²⁹ Viganò, Renata (1952) *L'Agnese va a morire*, Einaudi, Torino, str. 80.

svoje partije i vanjskog svijeta. Viganò ga predstavlja kao moćnog i snažnog vođu jer on ujedno predstavlja i samo ideju jedinstva partizana. Budući da imaju njega kao glas razuma, partizani imaju jasne ideje i ciljeve i stoga imaju prednost u odnosu na neprijatelja. Ono što ih čini tako snažnim je domoljublje i jedinstvo i zbog toga Komandant zauzima bitno mjesto u romanu. Čak i kada se svi osjećaju izgubljeno, on im daje zaduženja, kada su neraspoloženi i gube nadu, on kao pravi vođa podiže moral. Iako je Agnese starija žena, on joj često naređuje šta da radi, ali njoj to ne stvara problem, jer ga i ona vidi kao vođu i kao nekoga ko joj treba biti uzor.

9. Poređenje Moravijinog i Viganòvog prikaza žene

Nakon vrlo detaljne analize tri romana koja pripadaju italijanskom neorealizmu mogu se ustanoviti znatne razlike, ali i određene sličnosti između prikaza žene. To nas dovodi do nedoumice da li zapravo prikaz žene ovisi o perspektivi samih autora. Moravija kao svoje glavne likove bira žene iz naroda i kroz različite opise nam daje do znanja da one pripadaju tom narodu i prema svom izgledu, ponašanju i jeziku. U *Rimljanci* opisuje mladu i lijepu djevojku koja ima velike snove. Dosta stranica posvećuje opisu njenog fizičkog izgleda. Upoznavanje loših ljudi i niz neopromišljenih odluka je dovodi do toga da se počne baviti prostitucijom. Adrijana je prikazana kao djevojka koja nema nikakve povezanosti sa politikom i za nju cijela politička scena ne predstavlja ikakvu važnost. Ona je vođena osjećajima i užicima i prihvata sve onako kakvo jeste. Bez obzira što se suočava s nizom različitih problema, ona ih prihvata kao sudbinu i ne trudi se da je promijeni. S druge strane u *Ćóćari* prikazuje Rozetu koja je vrlo slična Adrijani. Obje su mlade i dožive tragične situacije koje su proizvod društvenih i političkih događaja. Nakon silovanja se Rozeta prepušta muškarcima kao i Adrijana i ne trudi se ni ona da promijeni svoj život već ga prihvata ravnodušno. Uz obje djevojke možemo povezati motiv religije, jer bez obzira na situaciju, osjećaj vjere je u njima. Ćezira je drugačija od svoje kćerke. Ona nije religiozna i nije vođena bilo kakvim seksualnim nagonima, ona je vođena samo novcem. Kao starija žena, vrlo je iskusna i suočava se s problemima na vrlo spretan način. Rozeta i Adrijana nisu iskusne. Njihova mladost nosi veliku dozu nespremnosti, neodgovornosti i nevinosti sa sobom i upravo kada trebaju doživjeti najljepše trenutke, njih zgrabi loša sudbina. Iako Moravija piše romane u prvom licu kako bi nam dao osjećaj vjerodostojnosti, mi ne možemo u potpunosti da se povežemo s likovima, kao da nedostaje određeni element.

Upravo taj element pronalazimo u romanu *Agnese ide u smrt*. Radi se o ličnom iskustvu. Viganò ostavlja autobiografske tragove u knjizi jer je i sama aktivno učestvovala u partizanskoj partiji. Glavni lik je Agnese, starija žena, koja zahvaljujući ratu i njemačkim vojnicima gubi sve što joj je bitno. Međutim ona ne odluči da se preda sudbini kao Adrijana ili Rozeta, ona odluči da promijeni svoj život. Od usamljene udovice ona postaje aktivni član partizanske partije i obavlja mnoštvo različitih zadataka kako bi pomogla svojim kolegama. Ona shvata nešto što Moravijini likovi nisu bili u stanju da urade, a to je da se vrijedi boriti za nešto više od sebe, za ideju jedinstva i čovječanstva. Za razliku od Moravijinih likova ona umire, međutim umire znajući da je učinila šta je mogla i da je pružila otpor neprijateljskim snagama. Iako je Agnese prikazana kao hrabra žena i heroj, Viganò naglašava kako nikada nije imala jednak položaj kao muškarci. Nikada nije bila jednaka radi doze ženskih osjećaja i ponašanja koje je pokazivala. Taj odnos između muškaraca i žena je poveznica između Moravijinih i Viganòvih likova. Svaka ženska osoba je prikazana kroz sličnosti i razlike sa muškarcima koji ih okružuju. Adrijana radi Đine postaje prostitutka. Marokanci koji su silovali Rozetu su uzrok njenog prepuštanja muškarcima. Ćezira tek postaje sretna nakon smrti muža. Agnese je često prikazivana kao Palitina supruga ili majka drugim vojnicima. Niko ih nije smatrao kao jedinstvene ličnosti, kao osobe koje imaju svoje stavove i radnje. *Skoro pa bez izuzetka, žene su predstavljane u odnosu na muškarce. (...) ne samo viđene od strane drugog spola, već viđene samo kroz odnos s drugim spolom.*³⁰ Zbog toga je vrlo bitno što su Moravija i Viganò odlučili da posvete svoje romane ženama kako bi se prikazala i njihova uloga, osjećaji i sam život. Uvijek se one zanemaruju, pa svaki pokušaj da se posveti i trunaka pažnje njihovom životu je uspjeh na velikom planu. Oba autora su dala glas ženama o kojima se rijetko govori ili koje su prikazane na pogrešan način. Sada one govore o sebi i životu svojim jezikom i riječima što daje vjerodostojniju sliku situacije. Poredeći sa današnjim vremenom, situacija žena je, nažalost, i dalje vrlo slična. Ženama se oduzimaju mnoga prava, govori im se kako će živjeti, muškarci upravljaju njima kao da su one marionete. Borba žena je uvijek aktivna, ne samo u toku rata, stoga je vrlo bitno da se pisci posvete njima i da kažu njihovu stranu priče. Kao što vidimo kroz historiju to ne znači da će jedan roman promijeniti cijelu političku scenu ili poboljšati život svake žene, međutim ako roman uspije da nam prikaže likove s kojima se makar jedna žena na svijetu može poistovijetiti, pa možda i ohrabriti da promijeni svoju sudbinu, onda taj roman ima veliki uspjeh.

---

³⁰ Woolf, Virginia (1929) *Una stanza tutta per sé*, trad. it. di Maura del Serra (2010) Roma, Newton Compton, str. 93.

10. Zaključak

U ovom radu smo se bavili prikazom uloge žene u periodu neorealizma kroz tri vrlo poznata italijanska romana. Na početku smo govorili o neorealizmu kao pojmu koji se javlja tridesetih godina prošlog stoljeća, a zatim smo pratili njegov razvoj i osnovne karakteristike. Javlja se kao kritika na dekadentizam i hermetizam i zatvoreni svijet intelektualaca. Rađa se želja da upravo intelektualci postanu dio svijeta oko sebe, dio naroda. Oni postaju objektivni posmatrači okoline i teže da što detaljnije prikažu realnu sliku svijeta pod uticajem Drugog svjetskog rata. Posljedice ovog rata su katastrofalne. Književnici žele da zanemare statistike i brojeve koje historija pruža, oni žele da se bave osjećajima i ljudima koji su bili žrtve. Drugi svjetski rat započinje kada Njemačka napadne Poljsku. Međutim Italija se nije pridružila niti jednom savezu na početku rata. Razlog tome je što je bila nespremna za bilo kakve pohode i napade. Musolinijeva ideologija fašizma je imala za cilj jačanje Italije. On je odlučio da spovede svoje ideje na vrlo nemilosrdan i upitan način. Dosta neuspjeha je doživjela Italija. U ljudima se javila ravnodušnost nakon svega što su preživjeli i zanemaruju fašističke ideje i naređenja. Međutim Pokretom otpora se u njima javlja nova snaga za borbu i za vraćanje dostojanstva i snage narodu, a ne diktatorima. Prije upoznavanja sa temom rada i romanima, vrlo je bitno da se prikaže historijska i društvena pozadina tog perioda kako bi se bolje shvatile određene situacije, ali i reakcije, mišljenja i odluke likova.

Odabrali smo tri romana. *Rimljanku* i *Ćoćaru* je napisao Moravija, a Viganò je napisala *Agnese ide u smrt*. Sva tri romana upućuju na to da su glavni likovi upravo žene. Za nas je bilo interesantno da vidimo na koji način se razlikuje prikaz žene kroz riječi književnika Moravije i kroz vlastite doživljaje književnice Viganò. Moravija odabire kao glavnog lika *Rimljanke* mladu djevojku Adrijanu koja spletom okolnosti postaje prostitutka. Od samog početka biva prikazana kroz svoj fizički izgled. Vrlo je lijepa i njena majka želi da iskoristi njenu ljepotu, pa joj nađe posao kao model u studiju slikara. Od tog trenutka Adrijana nailazi samo na probleme. Upoznaje Đizelu i Đina koji imaju loš uticaj na nju. Vremenom sazna da je Đino vara, pa se prepušta životu prostitutke. Ono što je karakteristično za njen lik je to što je oduvijek imala san da živi lijep porodični život, ali okolnosti su joj stalno podmetale prepreke na tom putu i ona sve prihvata sasvim ravnodušno. U njoj se stalno bore dvije ličnosti koje pokušavaju da koegzistiraju. Jedna se prepušta užicima, a druga želi sreću. Ona ne zna ništa o politici, a nije ni svjesna da je ona isprepletena kroz njen život. Ona kao djevojka iz naroda, iz siromašne porodice, je živi primjer lošeg uticaja političkih događaja, bijede i propasti. S druge strane u

romanu *Ćóćara*, Moravija prikazuje dvije ženske osobe, majku i kćerku. Ćezira je također žena iz naroda koja je vođena novcem naročito nakon smrti muža. Źeli da se pobrine za svoju kćerku. Na njihovom putu iz Rima do njenih roditelja nailaze na same probleme. Sebićni i pohlepni ljudi, manjak novca i hrane su samo neki od problema sa kojima se susreću. Ni one nisu pretjerano upućene u politiku do te mjere da Ćezira govori kako su joj prve godine rata zapravo najljepše godine u životu jer ona nije osjetila direktne posljedice rata na svojoj koži. Tek nakon što saveznici siluju Rozetu, Ćezira shvata koliko zla je rat prouzrokovao. Kao i Adrijana, tako i Rozeta se prepušta muškarcima iz zabave. Ćezira posmatra kćerku koja kao da je umrla onog dana u crkvi, ne može da je prepozna. Na kraju romana, pri povratku u Rim, obje žene shvataju da se moraju promijeniti na bolje jer ih je i sam rat promijenio. Naspram ova dva romana smo predstavili i roman *Agnese ide u smrt* koji je djelimično autobiografsko djelo s obzirom da je Viganò aktivno učestvovala na partizanskoj strani i u Pokretu otpora. Ona predstavlja stariju ženu Agnese koja vremenom gubi sve što joj je bitno u životu radi Nijemaca. Tako odlučuje da se ne prepusti sudbini kao ostali ženski likovi koje smo naveli već preuzima aktivnu ulogu među partizanima. Ona prenosi pakete, organizuje sastanke, pa čak i ubija jednog njemačkog vojnika. Kako ju je splet okolnosti natjerao da se upozna s politikom, ona odlučuje da može da nešto učini kako bi promijenila svoju situaciju i kako bi se borila za nešto veće od nje same, za sve ljude i njihovu dobrobit.

Upravo taj kontrast likova nam prikazuje kako je drugačije posmatrati žensku ulogu i potom je opisivati kao što je to Moravija činio i kako je sasvim drugačije živjeti kao žena i zatim opisivati situaciju žena pod uticajem svog iskustva. Imajući isti cilj na umu, a to je da napokon daju vrijednost ženama kakvu zaslužuju, njihovi romani su imali drugačije ishode. Moravijine romane i likove dovodimo u pitanje iako su pisani u prvom licu, samo zato što Moravija nije žena koja piše iz iskustva. Njegovi likovi postaju stereotipi slabašnih žena koje se u nemogućnosti za boljom situacijom prepuštaju tjelesnim užicima i prostituciji kako bi sebi omogućile bolji život. Dok Viganò daje svoju stranu priče, kroz njen roman osjećamo veću dozu vjerodostojnosti u odnosu na Moravijine romane. Njen lik Agnese ne vidimo kao stereotip već kao izuzetak. Agnese posmatramo kao heroja, ženu-kraljicu, koja ima mnoštvo problema, ali ih prevazilazi i biva jača od njih. Upravo to je bio cilj ovog rada, prikazati različite likove žena koji potiču iz istog perioda, međutim ukazati na njihove razlike koje su direktan proizvod iskustva i života samih pisaca. Ovakvo poređenje dvoje pisaca i njihovih romana omogućava čitaocu da se bolje upozna sa historijom i pravim životom žena u periodu neorealizma i da se ukaže na njihov položaj u vrlo dominantnom svijetu muškaraca.

Izvori i literatura:

- Benussi, Cristina (1987). *Il punto su Moravia*, Editori Laterza, Bari.
- Calvino, Italo (1999). *Prefazione al Sentiero dei nidi di ragno*, in: *Romanzi e racconti*. Arnoldo Mondadori Editore, Milano.
- De Sanctis, Francesco (1965). *Storia della letteratura italiana*, Letteratura italiana Einaudi, Firenze.
- Đurić, Željko (2010). *O Italiji*, Miroslav, Beograd.
- Fàvaro, Angelo (2013). *Alberto Moravia e La ciociara Letteratura. Storia, Cinema III*, Fondi.
- Mejdanija, Mirza (2020). *Prikaz društva u književnosti italijanskog neorealizma*, Dobra knjiga, Sarajevo.
- Moravia, Alberto (1991). *La Ciociara*, Tascabili Bompiani, Milano.
- Moravia, Alberto (1965). *Rimljanka*, Otokar Krešovani, Rijeka.
- Pandini, Giancarlo (1993). *Invito alla lettura di Moravia*, Mursia, Milano.
- Rabac-Čondrić, Glorija (1965). *Neorealizam u talijanskoj prozi*, Veselin Masleša, Sarajevo.
- Ruberto, Laura (1997). *La contadina si ribella: Gendered resistance in L'Agnese va a morire*, Univerzitet u Kaliforniji, San Diego.
- Viganò, Renata (1952). *L'Agnese va a morire*, Einaudi, Torino.
- Viganò, Renata (1955). *Donne della Resistenza*, S.T.E.B. Bologna.
- Vassalli, Sebastiano (1974). *Introduzione a L'Agnese va a morire*, u: Viganò, Renata (2014) *L'Agnese va a morire*, Einaudi, Torino.
- Woolf, Virginia (1929). *Una stanza tutta per sé*, trad. it. di Maura del Serra (2010) Roma, Newton Compton.